

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

Bakalářská práce

na téma

**Křesťansko-demokratická strana DC.
Vývoj a její postavení
v systému první italské republiky do tzv.
historického kompromisu.**

Autor práce: **Petra Květoňová**

Praha 2011

Autor práce: **Petra Květoňová**

Vedoucí práce: **PhDr. Lada Šušlíková, PhD.**

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Bibliografický záznam

KVĚTOŇOVÁ, Petra. *Křesťansko-demokratická strana DC. Vývoj a její postavení v systému první italské republiky do tzv. historického kompromisu*. Praha, 2011. 64 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra politologie. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Lada Šušlíková, PhD.

Anotace

Tato práce se zabývá postavením Křesťansko-demokratické strany Itálie v systému první italské republiky od jejího vzniku až do tzv. historického kompromisu ve druhé polovině 70. let. Křesťanská demokracie hrála zásadní roli v procesu formování nové demokratické republiky. V parlamentních volbách konaných v roce 1948, které byly pro další směřování Itálie klíčové, zvítězila nad Komunistickou stranou Itálie a jejími koaličními partnery, a to i díky své výrazné antikomunistické kampani. Nastalo období centrismu, tedy formování koalic menších středových stran kolem Křesťanské demokracie tak, aby se zabránilo vstupu komunistů do vlád. Tato *conventio ad excludendum*, vedoucí ke vzniku stejných či podobných koalic a tedy k faktické neexistenci politické alternace, tak měla závažné důsledky pro celý stranický systém první italské republiky, který lze rovněž charakterizovat jako tzv. partitokracii.

Práce rozebírá také vnitřní strukturu strany, její jednotlivé proudy a konečně i její vztah k voličům a zejména k regionům tzv. bílé subkultury, v nichž měla Křesťanská demokracie tradičně výraznou podporu. Zabývá se také otázkou, proč došlo k oslabování Křesťanské demokracie, které vedlo k hledání dalších koaličních partnerů, k nahrazení modelu čistě středových vlád modelem středo-levých vlád a nakonec až k tzv. historickému kompromisu.

Abstract

This bachelor thesis focuses on research of the position of the Christian Democratic Party of Italy in the system of the First Republic of Italy from its origin until the so-called historic compromise in the second half of the 70's of the 20th century. The Christian Democracy played a fundamental role in the process of forming of a new democratic republic. In the parliamentary election of 1948, which were crucial for further evolution of Italy, the Christian Democracy gained victory over the Italian Communist Party and its coalition partners, also thanks to its expressive anticommunist election campaign. Then a period of centrism began, therefore coalitions of smaller centrist parties were formed around the Christian Democracy to prevent the communist's access to governments. This *conventio ad excludendum*, leading to formation of the same or similar coalitions and so to the actual absence of political alternance, therefore had significant consequences for the whole party system of the First Republic of Italy, which can also be characterised as a particracy (*partitocrazia*).

The thesis also analyses the internal structure of the party, its particular factions and, finally, also its relationship to the voters and especially to the regions of the so-called white subculture, where the Christian Democracy traditionally gained very important support. It also deals with the question, why it came to weakening of the Christian Democracy, which led to searching for new coalition partners, replacement of the model of clearly centrist governments by a model of left-centrist governments and finally to the so-called historic compromise.

Klíčová slova

Křesťanská demokracie, první italská republika, centrismus, bílá subkultura, partitokracie

Keywords

Christian Democracy, the First Republic of Italy, centrism, white subculture, partocracy

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato bakalářská práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne:

Petra Květoňová

Vlastní text práce bez titulní strany, prohlášení, anotací, obsahu, příloh, seznamu literatury a schválených tezí má celkem 12.854 slov, 86.502 znaků včetně mezer, tj. celkem 55 normostran.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především mé konzultantce, PhDr. Ladě Šušlíkové, PhD. za její rady, připomínky a trpělivost při tvorbě této bakalářské práce. Chtěla bych zároveň poděkovat za možnost studovat na Univerzitě v Bologni v rámci programu Erasmus, bez níž by tato práce nevznikla.

Obsah

1. Úvod	2
2. Vznik strany Křesťanská demokracie (DC)	5
2.1 <i>Italská lidová strana</i>	5
2.2 <i>Vznik DC a její činnost v odboji</i>	8
3. Léta 1945 – 1948	14
3.1 <i>První vláda Alcida De Gasperiho</i>	14
3.2 <i>Tvorba ústavy Italské republiky a zlom roku 1947</i>	16
3.3 <i>Volební kampaň DC a její úspěch v roce 1948</i>	19
4. Ústřední role DC v systému první italské republiky	25
5. DC do takzvaného historického kompromisu	30
5.1 <i>Tzv. bílá subkultura a vnitřní struktura DC</i>	30
5.2 <i>Období centrismu</i>	35
5.3 <i>Období středo-levých vlád</i>	43
6. DC v období tzv. historického kompromisu	51
7. Závěr	53
8. Summary	55
9. Seznam literatury a zdrojů	57
10. Seznam zkratk	63
11. Přiložené schválené teze	65

1. Úvod

Ve své práci se věnuji Křesťansko-demokratické straně Itálie, tedy straně, která velmi výrazným způsobem ovlivnila vývoj první italské republiky a jejího politického systému. Právě Křesťanská demokracie měla díky svému odporu vůči komunismu, středové orientaci a podpoře svých voličů klíčový vliv na formování demokracie v nové republice. Především v období středových a středo-levých vlád, v nichž měla tato strana hlavní slovo, tedy do období tzv. historického kompromisu, to byla právě ona, kdo určoval směr italské politiky. Má práce se tak především zaměří na postavení Křesťanské demokracie ve stranickém a politickém systému právě v tomto období.

Zabývám se vývojem Křesťanské demokracie, okolnostmi jejího vzniku a vstupu na politickou scénu, i její ideovou předchůdkyní, Italskou lidovou stranou, násilně rozpuštěnou fašistickým režimem. Analyzuji roli Křesťanské demokracie v boji proti fašismu prostřednictvím organizace partyzánských jednotek, a v poválečném budování demokracie. Důležité bude rovněž zabývat se vlivem Křesťanské demokracie na mezinárodní politiku, v níž prosazovala prohlubování evropské integrace a spolupráci se západním blokem.

Významné je poukázat na rok 1948, v němž se odehrály zcela zásadní parlamentní volby, v nichž Křesťanská demokracie stála proti Komunistické straně Itálie, kterou drtivě porazila ziskem 48,5 % hlasů a nadpoloviční většiny počtu mandátů¹, a tím určila budoucí směřování země. Nastalo tak období exkluze komunistů z podílu na vládní a výkonné moci. Proto byly vytvářeny koalice středových a časem i středo-levých stran s dominující Křesťanskou demokracií. To však vedlo k charakteristickému prvku první italské republiky, a sice k tzv. pasti středu, kdy kvůli stabilnímu rozložení sil mezi oba hlavní rivaly, neboť ani Křesťanská demokracie, ani Komunistická strana Itálie nebyly schopny získat většinu v parlamentu samostatně, docházelo k vytváření stálých vládních koalic bez reálné

¹<http://elezionistorico.interno.it/index.php?tpel=C&dtel=18/04/1948&tpa=I&tpc=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S>

možnosti politické alternace. To byl jeden z hlavních nedostatků politického systému první italské republiky, na něž ve své práci rovněž upozorním.

Budu se také zabývat vztahem Křesťanské demokracie k jejím voličům a zejména jejím sepietím s tzv. bílou subkulturou i samotnou strukturou strany, zejména jejími proudy (*correnti*) a spory mezi nimi, které měly značný vliv na politiku strany. Rozeberu i vztah strany k církvi a církevním organizacím. Právě rozvolňování tradiční bílé subkultury a výrazná proměna společnosti spočívající také v klesajícím vlivu církve měly vliv na klesající podporu Křesťanské demokracie ze strany jejích voličů. Ta tak byla nucena hledat nové koaliční partnery a model středových vlád, tedy centrismus, byl vystřídán modelem středo-levých vlád. Postupně vývoj dospěl až k tzv. historickému kompromisu, tedy spolupráci s Komunistickou stranou Itálie, která však netrvala kvůli dalším okolnostem příliš dlouho. Zde, s koncem „zlaté éry“ Křesťanské demokracie, která postupně oslabuje, končí i má práce.

Toto téma jsem si zvolila kvůli svému zájmu o problematiku první italské republiky a způsobu fungování jejího politického systému, v němž hrála Křesťansko-demokratická strana hlavní roli, a to vedle svého nejvýznamnějšího politického a ideologického rivala, Komunistické strany Itálie. Navíc jsem během svého studia nabyla dojmu, že se většina českých odborných prací věnovaných stranám první italské republiky zaměřuje na Komunistickou stranu Itálie, zatímco Křesťanská demokracie zůstává opomíjena. Není mi známá žádná publikace, která by vyšla v České republice a zabývala se čistě Křesťansko-demokratickou stranou Itálie a podrobným rozvojem jejího postavení v systému první italské republiky.

Téměř celou tuto práci jsem napsala během studijního pobytu na Univerzitě v Bologni, kde jsem měla příležitost pracovat s celou řadou pramenů, včetně sbírek mnoha historických dokumentů. Má práce by tak měla zohledňovat soudobý pohled italských historiků a politologů na Křesťanskou demokracii a systém první italské republiky, kterým je rovněž nutné se v rámci tohoto tématu zabývat. Z tohoto pohledu by tato práce měla být přínosem pro další studium a analýzu Křesťanské demokracie. Musím však dodat, že jsem se při psaní své práce občas setkala s odlišným popisem historických skutečností a jejich výkladem v různých, a to stejně hodnověrných

pramenech. Shoda například nepanuje ohledně samotného vzniku Křesťansko-demokratické strany.

Tato práce je případovou studií s použitím empiricko-analytického přístupu. Jejím cílem je analýza postavení Křesťanské demokracie v systému první italské republiky, jejího vlivu na budování poválečné demokracie, rivality vůči Komunistické straně Itálie, která charakterizovala celé toto období a stranického systému, který Křesťanská demokracie pomohla vytvořit. Srovnáváním volebních výsledků, zkoumáním předvolebních kampaní i rozborem projevů a myšlenek hlavních představitelů Křesťanské demokracie a relevantních dokumentů, tím vším bych chtěla rovněž přispět k hlubšímu poznání výše vymezené problematiky.

Ve své práci zodpovím například následující otázky. Jaké bylo postavení DC v systému první italské republiky a z čeho pramenila její síla? Vyplývala její dominance skutečně primárně z její funkce tzv. hráze proti komunistickému nebezpečí, jak sama sebe prezentovala, a přítomnosti tzv. bílé subkultury? Jaký vliv měly na politiku strany její jednotlivé proudy? Jak se pod vlivem DC rodila italská demokracie po letech fašismu a jaký byl tento přechod, zejména s ohledem na volby v roce 1948? Jaký vliv měla Křesťanská demokracie na mezinárodní politiku Itálie a začlenění země do procesu evropské integrace? Jaký vliv měla Křesťanská demokracie na vnitřní politiku země a jaké hodnoty prosazovala? Jakého charakteru byla vzájemná rivalita Křesťanské demokracie a Komunistické strany Itálie a jakým způsobem hájili křesťanští demokraté své pozice? Jaký byl vztah strany a jejího elektorátu ke katolické církvi? Jak a proč se změnilo postavení DC na počátku 60. let 20. století a následně po vyhlášení tzv. historického kompromisu?

2. Vznik strany Křesťanská demokracie (DC)

2.1 Italská lidová strana

Ideovou předchůdkyní Křesťanské demokracie byla Italská lidová strana (*Partito popolare italiano* – PPI), založená 18. ledna 1919 Luigim Sturzem. Katolické hnutí tehdy definitivně upustilo od požadavku Svaté stolice, tzv. *non expedit*, tedy papežského zákazu aktivní účasti na politickém životě pro katolické občany nového italského státu, který vyhlásil papež Pius IX. v roce 1874 coby odpůrce sjednoceného Italského království po připojení Říma v roce 1871². Tento požadavek prakticky vylučoval účast katolíků na tvorbě celostátní politiky a nevztahoval se pouze na politickou činnost na místní úrovni. Již před rokem 1919 nicméně existovaly pokusy o překonání požadavku *non expedit*, které reagovaly zejména na stále rostoucí vliv Socialistické strany (*Partito socialista italiano*), založené roku 1892.³ Významným podnětem pro katolíky bylo nepochybně také vydání encykliky *Rerum Novarum* papežem Lvem XIII. roku 1891⁴, ve které vyjádřil obavy ze sílící třídní nenávisti, marxismu i neomezeného kapitalismu a apeloval na svobodu, ochranu soukromého vlastnictví a především na sociální funkci státu i církve. Příznivé podmínky pro založení vlastní strany katolíků a definitivní překonání odporu Vatikánu (zejména papeže Pia X.) nicméně nastaly až s koncem první světové války. [Ghirelli 2004: 8 – 11]

²Požadavek *Non expedit* platil až do roku 1919, kdy jej zrušil papež Benedikt XV. K vyrovnání Italského království a Svaté stolice došlo až na základě Lateránských dohod v únoru 1929. [http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xv/biography/documents/hf_ben-xv_bio_20060214_biography_it.html]

³Např. pokusy duchovního Romola Murriho o založení Křesťanské demokracie (*Democrazia Cristiana*), které však stále narážely na odpor Vatikánu (1894-1907). Činná byla i Italská katolická akce (*Azione cattolica italiana*), konaly se také mnohé kongresy katolických představitelů. Nejaktivnější však byla zřejmě Římská katolická unie (*Unione cattolica romana*), jejíž prezident, hrabě Vincenzo Ottorino Gentiloni, uzavřel navzdory *non expedit* před prvními volbami s univerzálním volebním právem pro muže (roku 1913) tajnou dohodu (tzv. Gentiloniho pakt, *Il patto Gentiloni*) s premiérem Giolittim o podpoře liberálních kandidátů ze strany katolíků [Ghirelli 2004: 10-11].

⁴http://www.vatican.va/holy_father/leo_xiii/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_15051891_rerum-novarum_en.html

Program Italské lidové strany vyjádřil dne 18. ledna 1919 na prozatímní schůzi strany Luigi Sturzo v tzv. Provolání ke svobodným a silným. [Sturzo 1919⁵] V něm zdůraznil demokratické svobody, spolupráci se Společností národů, význam rodiny a sociální práva občanů včetně sdružování se v odborech. Cílem bylo i udělení volebního práva ženám (k tomu došlo až roku 1946) a správní decentralizace státu.

Ve volbách do Poslanecké sněmovny Italského království, které se konaly 16. listopadu 1919 již podle nově zavedeného proporčního volebního systému, získala PPI 20,5 % hlasů a obsadila 100 křesel. Jejím největším soupeřem byla Socialistická strana Itálie (*Partito socialista italiano* – PSI), která získala 32 % hlasů a obsadila 156 křesel. Vládní koalici nakonec utvořila PPI s liberály, situace v zemi však byla po válce velmi konfliktní, Itálií zmítaly stávky a protesty dělníků; tato doba v italských dějinách získala též označení „rudé dvouletí“ (*biennio rosso*, 1919 – 1920). [De Rosa 1969: 53-60] Ve volbách do Poslanecké sněmovny (*Camera dei deputati*), konajících se 15. května 1921, PPI mírně posílila a získala 108 křesel (20,3 % hlasů), PSI po odchodu členů, kteří v lednu 1921 založili Komunistickou stranu Itálie (*Partito comunista italiano* – PCI), oslabila na 123 křesel (24,5 %), samotná PCI pak získala 15 křesel (4,6 %). Zastoupení v parlamentu dosáhl též Benito Mussolini se stranou zvanou Bojové svazky (*Fasci di combattimento*), kterou založil roku 1919. Jeho strana obdržela 0,5 % hlasů a obsadila 2 křesla. V listopadu 1921 se pak přeměnila na Národní stranu fašistickou (*Partito nazionale fascista* – PNF), dohromady disponovali fašisté 35 křesly. [Corbetta – Piretti 2009: 80 – 88]

Rostoucí krize politického systému, umocněná také tzv. pochodem na Řím (*Marcia su Roma*) z 28. října 1922, vynesla do čela vlády Mussoliniho. Ačkoli byl Luigi Sturzo proti, PPI se rozhodla vstoupit do Mussoliniho kabinetu a získala dvě ministerstva (financí a práce a sociálních věcí). Na kongresu PPI, který se konal v Turíně v prosinci 1922, Luigi Sturzo promluvil o neslučitelnosti idejí své strany s fašismem, následkem čehož PPI opustila Mussoliniho vládu. Strana však již byla vnitřně rozpolcená a někteří její členové viděli ve spolupráci s Mussolinim příležitost k řešení krize politického systému. [De Rosa 1969: 183 – 186]

⁵ Sturzo, L. (1919). *L'appello ai „liberi e forti“*. Partito popolare italiano, Roma, 18. ledna 1919. Dostupné na WWW: <<http://www.democraticicri.stiani.it/documenti/sturzo2.html>>.

Mussolinimu se záhy podařilo prosadit nový proporční volební zákon s většinovou premií pro vítěze, který měl zajistit jeho straně naprostou převahu v parlamentu. Zákon, tzv. *Legge Acerbo*,⁶ byl schválen 18. listopadu 1923 a hlasovala pro něj i značná část členů PPI. Podle nového modelu měl vítěz voleb automaticky získat dvě třetiny křesel v Poslanecké sněmovně, aniž by ovšem byla vyžadována nadpoloviční většina voličských hlasů⁷. [Barbera – Fusaro 2008: 417] Mussoliniho cílem bylo brzké rozpuštění parlamentu, které by otevřelo cestu k volbám podle nového zákona; k tomu došlo 25. ledna 1924. Dne 6. dubna téhož roku proběhly volby do Poslanecké sněmovny již podle tohoto zákona, fašistický blok⁸ získal 64,9 % hlasů a obsadil 356 křesel. Mezi zbylé strany pak byla proporčně rozdělena třetina křesel Poslanecké sněmovny, PPI se svými 9 % hlasů jich obsadila 39. [Corbetta – Piretti 2009: 88] Mussolini tak mohl fašizovat stát podle svých představ. Po zavraždění socialisty Matteotiho fašisty strany v opozici protestovaly, odmítaly se účastnit parlamentních jednání a vyhlásily též „parlamentní secesi“, což bývá označováno i jako tzv. Aventinský rozkol (*Secessione dell’Aventino*).⁹ Na odvrácení situace však již bylo pozdě. [De Rosa 1969: 315]

Záminkou ke zrušení všech nefašistických parlamentních stran byl nevydařený pokus o atentát na Mussoliniho, k němuž došlo 31. října 1926 v Bologni.¹⁰ Poté, co začalo docházet i k útokům na sídla fašistické strany, Rada ministrů rozhodla 5. listopadu o rozpuštění všech stran a organizací, jež „vyvíjely činnost proti režimu“. [De Rosa 1969: 315] Také Italská lidová strana byla rozpuštěna, a to dekretem římského prefekta 9. listopadu 1926. Již předtím mnoho

⁶ Jak je v Itálii dosud zvykem, zákon byl pojmenován podle svého navrhovatele, poslance. Giacomu Acerba. „*Acerbo*“ ovšem v překladu znamená též „trpký, bolestný“.

⁷ V tomto se tedy odlišuje od dalšího systému s většinovým bonusem, tzv. *legge truffa*, kterou v roce 1953 prosadila právě DC. V tomto případě by měl vítěz (strana či koalice) získat automaticky 65% poslaneckých křesel pouze v případě, že by obdržel minimálně 50% + 1 odevzdaný voličský hlas. I díky konotacím s fašistickým režimem byla tato volební reforma přijata občanskou společností i politickými stranami velmi negativně, což se projevilo i v citelném poklesu preferencí pro křesťanské demokracie. V následujícím roce tak byla zrušena.

[http://www.sintesialettica.it/leggi_articolo.php?AUTH=62&ID=80]

⁸ Tvořené členy Národní strany fašistické, Liberální strany a představitelů umírněné pravice.

⁹ Tzv. odchod na Aventino, jeden z římských pahorků, který byl v římských dobách osídlen plebeji. Po mnoha plebejských secesích tak toto místo symbolizuje protest proti vládní moci. [De Rosa 1969: 283 – 284]

¹⁰ Pokusil se o něj patnáctiletý anarchista Anteo Zamboni v Bologni. Po nevydařeném pokusu byl na místě zabit fašisty. [De Rosa 1969: 315]

jejích představitelů odešlo do exilu, mezi nimi i Luigi Sturzo, který odstoupil v květnu 1924 z čela strany. [Ghirelli 2004: 30] Mnozí členové PPI byli zatčeni, včetně Alcida de Gasperiho, který stranu vedl od května 1924 až do jejího zrušení.

2.2 Vznik DC a její činnost v odboji

Po násilném rozpuštění PPI fašisté usilovali o podřízení katolického hnutí svým zájmům. Režim si snažil katolickou církev, která zastávala v Itálii vždy významnou roli, naklonit. 11. února 1929 byly podepsány Lateránské dohody (*Patti Lateranensi*), kterými katolická církev konečně akceptovala existenci Italského království, které po připojení Říma roku 1871 odmítala mezinárodně uznat. Na základě těchto smluv byl proklamován nezávislý stát Vatikán (*Stato della città del Vaticano*)¹¹ a pozice katolické církve v Italském království a její role ve společnosti se díky konkordátu, který byl součástí Lateránských smluv, upevnila.

Mnohé katolické organizace se však odmítaly podřídit vlivu fašistů, a tak narážely na jejich odpor; mezi nimi zejména Italská katolická akce (*Azione cattolica italiana* – ACI) a Univerzitní katolická federace Itálie (*Federazione universitaria cattolica italiana* – FUCI). [Malgeri 1987: 17 – 22] Mussolini se v květnu 1931 pokusil Katolickou akci a katolické mládežnické organizace rozpustit. Narazil však na odpor papeže Pia XI., který v červnu 1931 vydal encykliku „Nepotřebujeme“ (*Non abbiamo bisogno*), v níž označil Národní stranu fašistickou za protikatolickou a ve své podstatě pohanskou organizaci a kritizoval fašistické představy o státu.¹² ACI zůstala zachována, byť její činnost byla v mnohém omezena, a mnoho jejích členů se později podílelo na vytvoření Křesťansko-demokratické strany. [Galli 1993: 14 – 15] Protifašistické nálady uvnitř katolických kruhů sílily zejména po vstupu Itálie do druhé světové války po boku Německa. [Orfei 1976: 17]

¹¹ http://www.vatican.va/vatican_city_state/legislation/documents/scv_doc_20001126_legge-fondamentale-scv_it.html

¹² Pius XII. (1931), *Non abbiamo bisogno*. Vaticano, 29. června 1931. Dostupné na WWW: http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_29061931_non-abbiamo-bisogno_en.html.

Křesťansko-demokratická strana (*Democrazia Cristiana* – DC, *Partito della Democrazia Cristiana*)¹³ postupně vznikala v utajení na přelomu let 1942 a 1943, kdy docházelo v milánském bytě ocelářského magnáta Enrica Falcka k tajným schůzkám Alcida de Gasperiho s příslušníky tzv. guelfského hnutí (*Movimento guelfo*)¹⁴ Pierra Malvestitiho, s bývalými členy zrušené Italské lidové strany a později i s členy Italské katolické akce. [Galli 1993: 9 – 11] U zrodu strany stáli také její budoucí významní představitelé, mezi nimi Mario Scelba a Giovanni Gronchi coby bývalí členové Italské lidové strany; Aldo Moro a Giulio Andreotti, členové ACI, Amintore Fanfani a Giuseppe Dossetti, oba členové FUCI.

Určit přesné datum založení strany není jednoduché¹⁵ s ohledem na její postupný vznik. Některé prameny jej stanovují na 19. březen 1943, kdy se v Římě sešli členové budoucí strany zastupující ji v různých regionech. [Malgeri 1987: 39] Již v lednu 1943 se však sešel výbor představitelů, který vesměs vyjádřil budoucí směřování strany a své odhodlání v boji proti fašismu. [Malgeri 1987: 39] Na tajné schůzi v Římě 19. března byl představen politický program strany a její vize „nového“ demokratického státu, vyjádřená v dokumentu *Směry obnovy (Linee di ricostruzione)*¹⁶. Nový stát by měl být parlamentní demokracií, s parlamentem voleným na základě všeobecného volebního práva zahrnujícího poprvé též volební právo žen. Aby demokratický stát fungoval, bude nutná jeho decentralizace a vytvoření regionů. Politické svobody občanů jsou vázány též na svobody ekonomické a funkční demokracie rovněž nemůže existovat bez sociální spravedlnosti. [Fanello Marcucci 1983: 117 – 120]

¹³ Název strany zněl také Strana křesťanské demokracie (*Partito della Democrazia Cristiana*), avšak název Křesťansko-demokratická strana (*Democrazia Cristiana*) byl obvyklejší.

¹⁴ Guelfové byla politická frakce existující v severních a středních částech Itálie (12. – 14. století), která podporovala v boji o investituru papeže. Hnutí se tak pojmenovalo na jejich počest.

¹⁵ Je to však v Itálii běžný jev. Přesné určování dat je však obtížné nejen u vzniku italských politických stran, ale i v případě významných historických událostí. Shoda například nepanuje ani ohledně počátku první italské republiky či o jejím konci.

¹⁶ Dokument, ve kterém byly tyto hodnoty vyjádřeny, sepsali společně Alcide De Gasperi, Giuseppe Spataro a Giovanni Gronchi, nesl název *Směry obnovy (Linee di ricostruzione)* a neměl by být zaměňován s dílem Alcide de Gasperiho, *Ideje o obnově křesťanské demokracie (Idee ricostruttive della Democrazia cristiana)* z července 1943, kde je vyjádřen program a hodnoty Křesťansko-demokratické strany mnohem přesněji. Sám De Gasperi *Linee di ricostruzione* nepovažoval za dostatečně připravené pro větší rozšiřování. [Malgeri 1987: 40 – 42]

Dne 25. července 1943 byl Mussolini, poté, co mu Velká fašistická rada vyslovila nedůvěru, odvolán ze svých funkcí a zatčen. Sestavením nové vlády byl pověřen maršál Pietro Badoglio¹⁷, dlouho však z jeho postojů nebylo jisté, zda chce setrvat ve válce po boku Německa, či uzavřít se Spojenci mír. Jih Itálie tak již obsazovaly spojenecké jednotky, zatímco na sever země proudily oddíly vysílané Německem. [Baldissara 2000: 20] Příměří, uzavřené se Spojenci již 3. září v Cassibile, bylo oficiálně vyhlášeno 8. září 1943 a den poté byl v Římě sestaven Výbor pro národní osvobození (*Comitato di liberazione nazionale* – CLN), pracující ovšem stále v ilegalitě. V něm zasedli představitelé antifašistických stran¹⁸, tedy křesťanští demokraté, komunisté, socialisté, liberálové, azionisté¹⁹ a členové Demokratické strany práce²⁰. Do čela Výboru byl zvolen Ivanoe Bonomi z Demokratické strany práce (*Partito Democratico del Lavoro* – PdL), který rovněž vedl užší výkonný výbor, v němž za každou stranu zasedl jeden zástupce (za DC to byl Giuseppe Spataro). [Malgeri 1987: 49]

Situace v zemi byla velmi složitá. Značnou část italského území včetně Říma brzy okupovala německá armáda, navíc na severu Itálie byla pod dohledem Německa dne 23. září 1943 vyhlášena tzv. Italská sociální republika (*Repubblica Sociale Italiana* – RSI) neboli Republika Saló (*Repubblica di Salò*), v čele s Němci osvobozeným Mussolinim. [Malgeri 1987: 49 – 50] Po uzavření příměří král Viktor Emanuel III. a Badoglio uprchli a rozhodli se v jihoitalském Brindisi vytvořit exilovou vládu bez účasti stran zastoupených v CLN. [Baldissara 2000: 129] Vzájemná koordinovaná spolupráce všech členů CLN, byť ideologicky značně odlišných, tak byla pro úspěšný boj proti nacistům a fašistické Republice Saló nezbytná.

Hlavním úkolem Výboru pro národní osvobození bylo především vedení protifašistického odboje, který zesílil též po vyhlášení války Německu dne 13. října

¹⁷ Jeho vláda, složená z vojenských funkcionářů a významných státních úředníků, trvala *de facto* pouhých 45 dní [Baldissara 2000: 19].

¹⁸ Účast ve Výboru nicméně odmítla Republikánská strana Itálie (*Partito repubblicano italiano*), byť se podílela na odbojové činnosti. Motivem pro odmítnutí bylo domnění, že Výbor tvoří strany podporující monarchii (zejména Liberální strana).

¹⁹ Členové Strany činu (*Partito d'azione*), která se však již roku 1947 rozpustila.

²⁰ Demokratická strana práce (*Partito democratico del lavoro*), jejímž členem byl i předseda Výboru Ivanoe Bonomi, byla činná pouze v letech 1943-48, poté se rozpustila.

1943 Badogliho vládou. V severní Itálii se posléze z Výboru pro národní osvobození (CLN) vyčlenil rovněž ilegální Výbor pro národní osvobození severní Itálie (*Comitato di liberazione nazionale Alta Italia – CLNAI*) se sídlem v okupovaném Miláně, vedle něho pak Výbor pro národní osvobození střední Itálie (*Comitato di liberazione nazionale centrale – CLNC*). [Baldissara 2000: 129] Výbor koordinoval vznik Sboru dobrovolníků (*Corpo volontari della libertà*), vojenské složky se organizovaly v brigády a divize pod dohledem jednotlivých antifašistických stran. Již v názorech na způsob vedení odboje se začaly postupně projevovat pozdější silné ideologické rozpory mezi křesťanskými demokraty a komunisty. Zatímco komunisté chtěli zapojit do partyzánského boje co největší masu lidí, křesťanští demokraté upřednostňovali menší, nicméně dobře organizované a vyzbrojené jednotky složené z pečlivě vybraných členů. Chtěli tím zabránit zbytečnému krveprolití. [Malgeri 1987: 74] Partyzánské oddíly, které vznikaly pod patronátem křesťanských demokratů, tak byly početně výrazně slabší než ty komunistické.²¹ Zejména komunisté podporovali také vytváření partyzánských skupin zvaných Skupiny patriotické akce (*Gruppi di azione patriottica – GAP*), které působily v severoitalských městech.

Ve významných průmyslových městech severu, jako je Milán, Turín či Janov, pak byly vytvářeny Oddíly patriotické akce (*Squadre di azione patriottica*), které působily přímo uvnitř továren, opět především pod vlivem komunistů. Jejich cílem bylo paralyzovat průmyslovou výrobu na území stále ovládaném německou armádou, často se tak konaly masové stávky dělníků ve velkých továrnách.²² [Baldissara 2000: 38] V tomto ohledu křesťanští demokraté za komunisty zaostávali; ti naopak své rozsáhlé působení v partyzánských oddílech využívali také k politické propagandě. Partyzánské brigády křesťanských demokratů působily na úrovni regionů; v Emilii a Lombardii to byly Zelené Plameny (*Fiamme Verdi*), v ostatních

²¹ Celkem čítaly partyzánské síly na počátku odboje zhruba 200.000 mužů. Z toho cca 100.000 kontrolovali komunisté, 70.000 socialisté a azionisté. Pod přímým vlivem křesťanských demokratů tak bylo pouze kolem 30.000 mužů. Ke konci války bylo v oddílech kontrolovaných levicovými stranami asi 420.000 partyzánů, křesťanští demokraté disponovali 80.000 muži. [Galli 2001: 29] Pozdější historické výklady se přesto snažily prokázat mnohem větší účast katolíků v partyzánských brigádách, než jaká ve skutečnosti byla. [Galli 1993: 20 – 21]

²² Významná byla například generální stávka, vyhlášená na dobu od 1. do 7. května 1944. Jejím následkem ovšem byla deportace asi 2000 dělníků do pracovních i vyhlazovacích táborů. [Baldissara 2000: 22]

regionech Brigády lidu (*Brigate del popolo*), Brigády Osoppa²³ (*Brigate Osoppo*) a další. Všechny brigády „bílých“²⁴ vedl Enrico Mattei, velmi významný muž v oblasti ropného průmyslu.²⁵

Všechny strany, které tvořily CLN, se na kongresu v Bari (28. – 29. ledna 1944) shodly na požadavku abdikace krále²⁶ a vytvoření nové funkční vlády, v níž by všechny zasedly. [Galli 1993: 17] Byla tak ustavena vláda v čele s maršálem Badogliem (22. dubna 1944 – 8. června 1944), kterou posléze vystřídal dvě vlády v čele s Ivanoem Bonomim, členem Demokratické strany práce (18. června 1944 – 10. prosince 1944, 12. prosince 1944 – 19. června 1945).²⁷ Ve druhé Bonomiho vládě DC posílila své pozice, neboť v nich odmítli zasednout socialisté a azionisté.

Dne 4. června 1944 byl také konečně osvobozen Řím, který byl již v září 1943 Němci jednostranně prohlášen za tzv. otevřené město.²⁸ [Baldissara 2000: 40] Po osvobození hlavního města se katolické kruhy rozhodly Křesťansko-demokratickou stranu vybudovat jako stranu masovou, a to též s podporou Italské katolické akce a duchovenstva. To bylo klíčové rozhodnutí, podporované též Vatikánem, které umožnilo postupně vytvářet hlavní politickou sílu proti masovým stranám komunistů a socialistů. [Galli 1993: 18] Ti měli ve společnosti relativně silné pozice, především díky partyzánskému hnutí, které početně ovládaly, a odborům. DC

²³ Osoppo je obec v provincii Udine a proslavila se neohroženým bojem proti rakouské okupaci v roce 1948 v době boje za sjednocení Itálie (*Risorgimento*). [Baldissara 2000: 35]

²⁴ Katolíkům a příznivcům DC se tradičně říkalo „bílé“ (existuje též pojem bílá subkultura, vztahující se zejména k dnešnímu regionu Veneto, východní části Lombardie a západní části Piemontu). Naproti tomu „rudí“, příznivci socialistů a později též komunistů, dominovali v regionech střední Itálie (dnešní Emilia-Romagna, Toscana, východní část Ligurie a severní část Umbrie). [Cotta – Verzichelli 2008: 118]

²⁵ Jeho jméno je spojeno především s podnikem ENI (*Ente nazionale idrocarburi*), působícím v petrochemickém průmyslu, který vytvořil reorganizací původního státního podniku Agip založeného za fašistického režimu. Jeho správu mu svěřil Výbor pro národní osvobození. Zemřel za dosud nepřilíš vyjasněných okolností 27. října 1962, kdy se zřítilo jeho letadlo. Dodnes se spekuluje, že se jednalo o atentát. Viz například biografie Li Vigni, Benito (2003): *Il caso Mattei*. Roma: Editori Riuniti. 269 s., ISBN 8835953448.

²⁶ Král nakonec abdikoval až 9. května 1946, a to ve prospěch svého syna, prince Umberta. Ten byl však již po osvobození Říma svým otcem na popud CLN jmenován generálním místodržícím a vykonával veškeré funkce svého otce. Umberto bývá též nazýván „květnový král“, a to kvůli krátkému trvání jeho vlády. [Fanello Marcucci 2004: 103]

²⁷ <http://www.governo.it/Governo/Governi/governi.html>

²⁸ Jedná se o pojem mezinárodního práva, kdy město, prohlášené za otevřené – tedy nehájené, nesmí být objektem vojenských operací, a to zejména ve snaze zabránit zničení města s ohledem na jeho historický a kulturní význam. Pojem „otevřené město“ je ukotven v Haagské Úmluvě o zákonech a obyčejích vedení pozemní války.

se ovšem snažila rozšiřovat svůj vliv i v těchto tradičně levicových strukturách, a tak došlo k vytváření Křesťanských asociací italských dělníků (*Associazioni cristiane dei lavoratori italiani*), které byly navázány na Katolickou akci. Vedle toho vznikla organizace zvaná *Coldiretti*, zastupující zemědělce, založená na křesťansko-sociálních principech. [Galli 1993: 31]

3. Léta 1945-1948

3.1 První vláda Alcida De Gasperiho

Dne 25. dubna 1945 došlo k osvobození Milána, kde sídlil Výbor pro osvobození severní Itálie.²⁹ Bylo nutné dále koordinovat partyzánské jednotky, vypořádat se s fašisty a řešit nelehkou ekonomickou situaci v zemi. Bonomiho v čele vlády vystřídal azionista Ferruccio Parri (21. červen – 8. prosinec 1945), nebyl však všemi stranami podporován.³⁰ V čele provizorní vlády jej 10. prosince³¹ vystřídal Alcide De Gasperi, který se stal zároveň ministrem zahraničí, což bylo pro budoucí postavení DC a politické směřování Itálie velmi důležité. Se spojenci vyjednával přechod správy osvobozeného území³² pod pravomoc italských orgánů a podmínky poválečné ekonomické pomoci v rámci Marshallova plánu. [Fanello Marcucci 2004: 65 – 80] Klíčovým úkolem však bylo připravit přechod státu zpět k demokratickému režimu. Již v dekretu č. 151 – vydaném dne 25. června 1944 generálním místodržícím, princem Umbertem – bylo stanoveno, že po osvobození Itálie bude demokraticky zvoleno Ústavodárné shromáždění, jehož úkolem bude vytvořit novou ústavu.³³ Otázkou ovšem bylo, zda zachovat monarchii, či vytvořit republiku. Nakonec i o tomto měl rozhodnout lid v referendu.

Názor na budoucí podobu státu uvnitř Křesťansko-demokratické strany nebyl jednotný. Po zatčení Mussoliniho a vytvoření první Badogliovy vlády byla stále většina křesťanských demokratů pro zachování monarchie. De Gasperi však již v této

²⁹ Tento den je dodnes v Itálii slaven jako celostátní den osvobození.

³⁰ Proti byli především liberálové, kteří jeho vládu opustili s tvrzením, že nebyla schopna řešit především ekonomické problémy. Záhy však Parriho vládu přestali podporovat i křesťanští demokraté. [Galli 1993: 47]

³¹ http://www.governo.it/Governo/Governi/de_gasperi1.html

³² Přesto však až do 10. února 1947, kdy byla mezi Itálií a spojenci podepsána mírová smlouva v Paříži, existovala Kontrolní komise pod vedením admirála Stonea z USA. Jejím úkolem bylo dohlížet na dodržování podmínek příměří. [Malgeri 1987: 104]

³³ „Po osvobození národního území rozhodne o podobách státních institucí italský lid, jenž rovněž na základě všeobecného, rovného a tajného volebního práva zvolí Ústavodárné shromáždění, které vytvoří novou ústavu státu. O způsobech a provedení bude rozhodnuto dalšími opatřeními.“ (čl. 1 místodržitelství dekret č. 151 z 25. června 1944, též nazývaný „první provizorní ústava“). („*Dopo la liberazione del territorio nazionale, le forme istituzionali saranno scelte dal popolo italiano che a tal fine eleggerà, a suffragio universale diretto e segreto, una Assemblea Costituente per deliberare la nuova costituzione dello Stato. I modi e le procedure saranno stabiliti con successivo provvedimento.*“) [<http://www.parlalex.it/pagina.asp?id=2822>]

době mluvil o referendu, ve kterém by o této otázce rozhodl lid, a jednal o tomto řešení i s ostatními antifašistickými stranami. S blížícím se koncem války klesala popularita savojské dynastie a v DC začínali postupně převládat zastánci republiky. V březnu 1946 se DC oficiálně vyjádřila pro vytvoření republiky, byť katolická církev chtěla zachovat monarchii. Ostatní strany byly vesměs pro vytvoření republiky, s výjimkou liberálů, kteří jako jediní chtěli zachovat monarchii. [Malgeri 1987: 115 – 116]

Budoucí rozložení politických sil v Ústavodárném shromáždění napověděly již volby do místních zastupitelstev, které se konaly v dubnu 1946. Neproběhly sice v celé Itálii, přesto nastínily budoucí volební úspěch DC a odkryly její hlavní politické rivaly.³⁴ Křesťanští demokraté byli schopni sestavit jednobarevnou vládu v 1998 obcích, v koalici s ostatními stranami v dalších 328. Naproti tomu socialisté byli schopni sestavit jednobarevnou obecní radu pouze ve 143 obcích a komunisté ve 140. Socialisté ve spojení s komunisty nicméně vládli v celkem 1.965 obcích. [Fanello Marcucci 2004: 98] Budoucí spolupráce obou velmi silných levicových stran tak byla již ze společného vládnutí v obecních radách předvídatelná i na poli celostátní politiky. DC tedy musela počítat s dvěma silnými politickými rivaly a hledat cestu k jejich oslabení.

Dne 2. června 1946 se konalo referendum o budoucí podobě státu a zároveň volby do Ústavodárného shromáždění.³⁵ Hlasování se zúčastnilo 89,08 % voličů³⁶, volební právo, aktivní i pasivní, konečně získaly též ženy³⁷. Největší počet hlasů získala právě DC, a to 35,18 %; obsadila 207 křesel z celkem volených 556³⁸

³⁴ Volby se konaly ve dvou vlnách, další zastupitelstva byla volena v listopadu téhož roku [Malgeri 1987: 105].

³⁵ Voliči u voleb obdrželi dva lístky; jedním hlasovali pro určitou stranu do Ústavodárného shromáždění, druhým pro republiku či monarchii [Fanello Marcucci 2004: 109].

³⁶ Podrobné volební výsledky viz archiv Ministerstva vnitra (*Ministero dell'Interno*), dostupný na WWW: <<http://elezionistorico.interno.it/index.php?tpel=A&dtel=02/06/1946&tpa=I&tpe=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S>>.

³⁷ Do Ústavodárného shromáždění však bylo zvoleno pouze 21 žen, tedy 3,7% z celkového počtu křesel, jichž bylo 556 [Fanello Marcucci 2004: 109].

³⁸ Původně mělo být voleno 573 zástupců, nakonec však volby neproběhly v provincii Bolzano a Venezia Giulia kvůli probíhajícím diskuzím o konečném znění míru a územních změnách [Malgeri 1987: 123].

v Ústavodárném shromáždění. Socialisté³⁹ z voleb vyšli se 115 křesly za 20,72 % hlasů, zatímco komunisté získali 18,97 % hlasů a obsadili 104 křesel.⁴⁰ Co se týče výsledků referenda o státním zřízení, byly poměrně těsné. Pro republiku hlasovalo 12.718.641 voličů, tedy 54,3 %, zatímco pro monarchii 10.718.502, tedy 45,7 % voličů.⁴¹ Projevila se též regionální roztržičnost Itálie; zatímco na severu Itálie vítězila republika (63,5 % voličů), obyvatelé jižní Itálie a ostrovů si přáli zachování monarchie (67,4 % hlasů). „Hraničním“ regionem bylo Lazio s hlavním městem Římem; zde byly pozice republikánů (51,4 %) a příznivců monarchie (48,6 %) velmi vyrovnané. [Fanello Marcucci 2004: 118 – 119] Výsledky referenda byly publikovány 10. června 1946 a definitivně je 18. června 1946 stvrdil Kasační soud.

3.3 Tvorba ústavy Italské republiky a zlom roku 1947

Počátky republiky nebyly snadné, zejména monarchisticky orientovaný jih protestoval proti výsledkům referenda a byly zde snahy o zpochybnění výsledků. Král Umberto II. na protest opustil Itálii 14. června a již nikdy se do země nevrátil. K uklidnění situace však přispěla volba nového (byť stále provizorního) prezidenta republiky, jímž se stal Enrico De Nicola. Byl znám svými sympatiemi vůči monarchii a velmi oblíben byl především v Neapoli, která proti republice protestovala nejvíce. [Fanello Marcucci 2004: 135 – 136] Vládní koalici vytvořili křesťanští demokraté, socialisté, komunisté a republikáni. V čele vlády stanul opět Alcide De Gasperi, který rovněž zastával funkci ministra vnitra a po určitou dobu vedl též ministerstvo zahraničí.⁴² Do čela Ústavodárného shromáždění byl zvolen socialista Giuseppe Saragat.

³⁹ Název strany zněl Italská socialistická strana proletářské jednoty (*Partito socialista italiano di unità proletaria* – PSIUP)

⁴⁰ Kromě těchto tří nejsilnějších stran v Ústavodárném shromáždění zasedlo dalších 13 politických uskupení [http://elezionistorico.interno.it/liste.php?tp=A&dt=02/06/1946&cta=I_&tpEnte=A&tpSeg=C&numEnte=0&sut1=&sut2=&sut3=&descEnte=&descArea=ITALIA&codTipoSegLeader].

⁴¹ http://www.camera.it/cost_reg_funz/345/4762/4763/documentotesto.ASP;
<http://elezionistorico.interno.it/index.php?tpel=F&dtel=02/06/1946&tpa=I&tpe=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S>

⁴² Od 18. října 1946 jej v této funkci nahradil socialista Pietro Nenni [http://www.governo.it/Governo/Governi/de_gasperi2.html].

Práce na nové ústavě byly hlavním úkolem nově zvoleného shromáždění. K tomuto účelu byl vytvořen užší výbor složený ze 75 členů shromáždění, který se posléze dělil do tří podvýborů podle dílčích úkolů. První se zabýval občanskými právy a povinnostmi⁴³, druhý uspořádáním státních orgánů⁴⁴ a poslední hospodářskými a sociálními právy a povinnostmi občanů. Návrh ústavy, sestávající ze 131 článků a 9 závěrečných ustanovení, byl předložen shromáždění v lednu 1947 a, dle očekávání, následovaly dlouhé diskuze a vyjednávání. Bylo podáno 1663 pozměňovacích návrhů⁴⁵ a shromáždění o nich jednalo na 170 schůzích. Nakonec byla nová ústava schválena 22. prosince 1947, hlasovalo pro ni 88 % přítomných poslanců.⁴⁶ [Barbera – Fusaro 2008: 420 – 421] V účinnost vstoupila 1. ledna 1948.

Vliv křesťanských demokratů na podobu nové ústavy byl značný. Hodnoty, které chtěli zabudovat do nové ústavy, shrnul člen DC Guido Gonella a pozdější ministr školství⁴⁷ na prvním celonárodním kongresu DC v Římě, který se konal ve dnech 24. – 28. dubna 1946. Nová ústava tak především měla garantovat demokratický právní stát, na ústavnost měl dohlížet Ústavní soud. [Malgeri 1987: 105 – 108]. S levicovými stranami se DC dokázala shodnout na rozsáhlém katalogu sociálních práv a na principech sociálního státu. Po letech fašismu, který usiloval o maximální centralizaci státu, byla podstatná i otázka vytvoření regionů a decentralizace státní moci. DC sama sebe charakterizovala jako „stranu orientovanou do středu krácející mírně doleva“ a snažila se o široký kompromis právě i s levicovými stranami. [Malgeri 1987: 102] Dokonce i první článek ústavy, jenž charakterizuje Itálii jako „demokratickou republiku založenou na práci“, byl prosazen křesťanskými demokraty, konkrétně Amintorem Fanfanim [Malgeri 1987: 129].

Na druhou stranu DC usilovala o posílení postavení exekutivní moci a asymetrický bikameralismus, levicové strany se však postavily proti [Cotta –

⁴³ Zde působil například i Giuseppe Dossetti a Aldo Moro z DC a Palmiro Togliatti z PCI [Barbera – Fusaro 2008: 420].

⁴⁴ Členy byli i budoucí prezidenti Itálie Giovanni Leone z DC a Luigi Einaudi z Liberální strany [Barbera-Fusaro 2008: 420].

⁴⁵ Nakonec jich bylo zapracováno do textu ústavy celkem 292 [Barbera – Fusaro 2008: 421].

⁴⁶ Celkem bylo přítomno 515 poslanců z 556, pro hlasovali 453 poslanci, proti 62 [Barbera – Fusaro 2008: 421].

⁴⁷ Tento post zastával ve III., IV., V. a VI. De Gasperiho vládě [<http://www.governo.it/Governo/Governi/governi.html>].

Verzichelli 2008: 51]. Nejvíce diskuzí ovšem vyvolala úprava vztahů mezi státem a církví recepcí Lateránských smluv do nové ústavy.⁴⁸ Ačkoli komunisté pracující v komisi byli proti přijetí tohoto článku, z taktických důvodů⁴⁹ hlasovali při závěrečném schvalování pro jeho přijetí. To ovšem vyvolalo odpor socialistické strany, od níž se v reakci na toto hlasování odtrhla frakce pod vedením Giuseppe Saragata, dosavadního předsedy Ústavodárného shromáždění. Vznikla tak nová Socialistická strana italských pracujících (*Partito socialista dei lavoratori italiani* – PSLI)⁵⁰, k níž se přidalo 50 ze 115 poslanců původní PSIUP. [Malgeri 1987: 135] V době této politické krize byl Alcide De Gasperi na oficiální návštěvě v USA, kde byly dohodnuty mnohé americké investice, půjčky a další ekonomická pomoc Itálii. Tato spolupráce byla ovšem podmíněna „stabilizací a konsolidací demokratického režimu v Itálii“, což v době ochlazování vztahů mezi USA a SSSR a postupného nástupu studené války mezi řádky nepochybně znamenalo omezení politického vlivu komunistů a socialistů. Po svém návratu De Gasperi podal v reakci na rozkol v socialistické straně demisi a sestavil novou vládu s PSI a PCI (2. února 1947 – 31. května 1947).⁵¹ Ačkoli byla většina křesťanských demokratů proti takové spolupráci, De Gasperi si byl vědom, že pozice komunistů byly stále silné a obával se též, že by mohl být ohrožen proces schvalování ústavy. [Malgeri 1987: 136 – 137]

Další vývoj, zejména na poli mezinárodní politiky⁵², nicméně činil pokračující spolupráci demokratických stran s komunisty nemožnou podobně, jako tomu bylo ve Francii. Ze strany komunistů a socialistů též rostla agresivní protivládní propaganda v tisku, za což obě strany De Gasperi obvinil z neloajlnosti a naopak vyzval ke

⁴⁸ Čl. 7 ústavy znějící v překladu „Stát i katolická církev jsou, každý podle svého vlastního řádu, nezávislí a svrchovaní. Jejich vztahy jsou upraveny Lateránskými smlouvami. Změny smluv, přijaté oběma stranami, nevyžadují stejný proces schvalování jako jiné změny ústavy.“ (*Lo Stato e la Chiesa sono, ciascuno nel proprio ordine, indipendenti e sovrani. I loro rapporti sono regolati dai Patti Lateranensi. Le modificazioni dei Patti, accettate dalle due parti, non richiedono procedimenti di revisione costituzionale.*)

⁴⁹ Byli si vědomi toho, že článek bude tak jako tak schválen a mohli tak dosáhnout lepších vyjednávacích pozic vůči DC [Malgeri 1987: 131].

⁵⁰ Strana se brzy přejmenovala na Sociálně-demokratickou stranu Itálie (*Partito Socialista Democratico Italiano* – PSDI). Původní PSIUP se přejmenovala na PSI (*Partito Socialista Italiano*), čili Socialistickou stranu Itálie.

⁵¹ http://www.governo.it/Governo/Governi/de_gasperi3.html

⁵² Události v Řecku a Turecku a reakce na ně v podobě tzv. Trumanovy doktríny a uchopení moci komunisty v Maďarsku v únoru 1947.

spolupráci ostatní menší demokratické strany. Dne 13. května pak podal demisi své vlády. Nastala dlouhá politická krize, v níž se rozhodovalo o budoucí politické podobě Itálie. [Malgeri 1987: 138] Nová vláda byla jmenována 31. května 1947⁵³ a De Gasperi ji složil s podporou menších středových stran (Liberální strana Itálie – *Partito liberale italiano* – PLI, Republikánská strana Itálie – *Partito repubblicano italiano* – PRI, Socialistická strana italských pracujících – *Partito socialista dei lavoratori italiani* – PSLI). Orientace italské politiky směrem k Západu tak nyní byla zřetelná, navíc již v srpnu 1947 byl vyslán italský delegát do Paříže, kde diskutovali zástupci 16 evropských zemí o budoucí vzájemné spolupráci. [Giovagnoli 1991: 247] Itálie též získala značnou ekonomickou podporu z USA, jež pomohla řešit těžké hospodářské a měnové problémy, do kterých se země po druhé světové válce dostala. To byl velký politický úspěch DC, který jí pomohl i v následné předvolební kampani.

3.4 Volební kampaň DC a její úspěch v roce 1948

Na parlamentní volby, které se konaly 18. dubna 1948, se Křesťansko-demokratická strana připravovala dlouho. Bylo jisté, že jejich výsledek bude zásadní pro další politický vývoj Itálie. Sílila obava z komunismu, který se stal hlavní politickou ideologií v mnoha dosud demokratických státech. Předvolební kampaň křesťanských demokratů byla proto velmi masivní a značnou roli v ní sehrál též únorový převrat v Československu. Ani levicové strany nezhálely a – aby zvýšily svou šanci na volební úspěch – rozhodly se PCI, PSI a PSIUP již v prosinci roku 1947 vytvořit společný blok, a to Demokratickou lidovou frontu pro svobodu, mír a práci (*Fronte democratico popolare per la libertà, la pace, il lavoro* – FDP). [Malgeri 1988: 35]

Kampaň započala již ve druhé polovině roku 1947. Do kampaně ve prospěch křesťanských demokratů se zapojili v podstatě sami od sebe významní aktéři katolických vrstev Itálie, a to Italská katolická akce, katolický tisk a dokonce sama církev včetně papeže. To bylo pro DC zásadní, protože v tak věřící zemi, jakou byla a

⁵³ http://www.governo.it/Governo/Governi/de_gasperi4.html

je Itálie, většina obyvatel přišla s touto kampaní velmi často až každodenně do styku. V tomto ohledu měla DC oproti levicové Frontě podstatnou výhodu.

Italská katolická akce, jež čítala přes 2,2 milionů členů⁵⁴, dokonce vytvářela po celé Itálii již v únoru 1948 tzv. Občanské výbory (*Comitati civici*), jež měly za úkol přesvědčovat obyvatele, aby volili DC. Zabývaly se kampaní proti marxismu a zdůrazňovaly sociální principy křesťanství. Největší obava panovala z nízké volební účasti, z níž by mohla těžit právě levice. Proto bylo nutné zdůrazňovat vážnost situace a přimět obyvatele, aby šli k volbám. [Malgeri 1988: 17 – 21]

Podporu DC vyjadřovalo celé katolické duchovenstvo, které se obávalo komunistického zaujetí proti církvím a náboženství a zdůrazňovalo neslučitelnost marxismu s křesťanskou vírou. Taktéž veškerý katolický tisk se vyslovoval pro DC a apeloval na obyvatele, často velmi emotivně, aby tuto stranu volili.⁵⁵ V deníku *L'Italia* se například dne 16. dubna 1948 objevila výzva „*Nevolite je zbabělost. Volite špatně je zrada. Volte křesťansky, chcete-li, aby nás Bůh ochraňoval a pomáhal nám dnes i zítra.*“⁵⁶ Dokonce i sám papež Pius XII. apeloval na věřící, aby si uvědomili vážnost situace a šli volit. V projevu z 10. března 1948 k římským farářům dokonce řekl, že nejít k volbám je těžký, ba smrtelný hřích, a vyzýval k volbě DC.⁵⁷ Podobně

⁵⁴ Počet členů stoupl v roce 1948 na 2.261.044 z 2.077.506 v roce 1947 [Malgeri 1988: 12].

⁵⁵ Hojně byly články a plakáty orientované i na dělníky, například v deníku *L'Italia* ze dne 15. dubna 1948. „Pokud vyhraje Fronta, upadneš do rukou nejpřísnějšího pána, jakého si umíš představit: stát, proti němuž se nemůžeš bránit.“ („*Se vince Fronte, cadrà nelle mani del padrone più rigoroso che puoi immaginarti: lo Stato da cui non potrai difenderti.*“) Jiné zase připomínaly situaci v Řecku („*Smutný osud řecké holčičky zavražděné spolu se svým otcem komunisty.*“ „*Il tragico fato della bambina greca uccisa insieme con il suo padre dai comunisti.*“) a apelovaly na rodiny: „*Matko, pokud vyhraje Fronta, Tvé děti budou buď vychovávány doktrínou násilí, nebo se stanou jejími obětmi. Braň svým hlasem život svých dětí!*“ („*Madre, se vince Fronte, i Tuoi figli saranno educati dalla dottrina di tirannia o diverranno le vittime di essa. Difendi la vita di Tuoi figli con il tuo voto!*“) [Malgeri 1988: 23]

⁵⁶ „*Non votare è viltà. Votare male è tradimento. Votate cristianamente se volete che il Dio ci proteggerà e ci aiuterà oggi e domani.*“

⁵⁷ „*Každý musí volit podle vnuknutí svého svědomí. Je samozřejmé, že hlas svědomí přikazuje každému skutečnému katolíku dát hlas těm kandidátům, kteří nabízejí dostatečné záruky ochrany práv Božích a duše, blahobytu jednotlivců, rodin a společnosti podle Božích přikázání a křesťanské morální etiky.*“ („*Ognuno ha da votare secondo il dettame della propria coscienza. Ora è evidente che la voce della coscienza impone ad ogni sincero cattolico di dare il proprio voto a quei candidati o a quelle liste di candidati, che offrono garanzie veramente sufficienti per la tutela dei diritti di Dio e delle anime, per il vero bene dei singoli, delle famiglie e della società, secondo la legge di Dio e la dottrina morale cristiana.*“) [http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/speeches/1948/documents/hf_p-xii_spe_19480310_intima-gioia_it.html].

motivoval věřící i ve svém projevu na Velikonoční neděli 28. března 1948 *Urbi et Orbi*.⁵⁸ [Malgeri 1988: 23 – 24]

Ani sama DC v kampani nezhálela. Strana očekávala podporu zejména středních vrstev, obchodníků a zemědělců. Podporu jí však vyjadřovaly i četné dělnické vrstvy, což se projevilo například během generální stávky vyhlášené levicovými stranami v Římě ve dnech 11. – 12. prosince 1947, na níž se velká část dělníků odmítla podílet [Malgeri 1988: 27 – 28]. Podstatně se též zvýšila členská základna strany; zatímco v roce 1945 měla DC 537.582 členů, v roce 1947 to bylo již 800.378 a konečně v roce 1948 čítala 1.127.128 straníků. Z toho 22,2 % pocházelo ze severozápadních regionů, 15,3 % ze severovýchodních, 9,8 % z centrálních, 36,5 % z jižních regionů a 16,2 % z ostrovů. [Malgeri 1988: 28 – 29] Hlavním orgánem, který měl zajišťovat kampaň, byla Kancelář pro studium kampaně a tisku (*Ufficio studi propaganda e stampa* – SPES), vytvořená již v roce 1945 Giuseppe Dossettim. SPES byla organizována jak na celostátní, tak na místní úrovni. Pořádala semináře a diskuze o politice, ekonomice i sociální problematice, pronikla do tisku i do rozhlasu, pořádala také kulturní akce, například projekce dokumentárních filmů na náměstích. Snažila se zdůraznit, že pokud příznivci DC nepůjdou k volbám, zvítězí levice. Slavným se stal také manifestační plakát s vyobrazeným voličem za zástěnou s větou „*V utajení volební kabiny: Bůh Tě vidí, Stalin ne.*“⁵⁹ Kampaň se především odehrávala na ulicích a náměstích. [Malgeri 1988: 26 – 31]

Také vedení strany se snažilo apelovat na voliče, a to různými výzvami hovořícími o obraně svobody a demokracie.⁶⁰ Rozšířen byl i rozsáhlý projev Alcida

⁵⁸ „Vaše svědomí ví, že dosažení sociální spravedlnosti a míru mezi národy nelze dosáhnout zavřením očí před světlem Krista a nasloucháním klamným slovům agitátorů, kteří popíráním Krista a Boha pokládají úhelný kámen na prchavý základ jejich díla.“ („*La vostra coscienza sa che l'attuazione della giustizia sociale e della pace fra le nazioni non potrà essere mai conseguita e assicurata, se si chiudono fli occhi al „lume di Cristo“ e si aprono invece gli orecchi alla erronea parola di agitatori che nella negazione di Cristo e di Dio pongono la pietra angolare e il labile fondamento dell'opera loro.*“). [\[http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/speeches/1948/documents/hf_p-xii_spe_19480328_popolo-romano_it.html\]](http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/speeches/1948/documents/hf_p-xii_spe_19480328_popolo-romano_it.html)

⁵⁹V originále zněl nápis „*Nel segreto della cabina elettorale: Dio ti vede, Stalin no!*“. Jeho autorem byl slavný italský humorista a kreslír Giovannino Guareschi (1908 – 1968) [Malgeri 1988: 31].

⁶⁰Například v *Provolání k zemi* ze 4. března 1948: „*Italové! 18. dubna můžete zachovat vaši svobodu nebo ji zničit: nejen svobodu Parlamentu a demokratických institucí, ale též všechny základní lidské svobody: svobodu myšlení a vyjadřování, svobodu volby povolání, svobodu vzdělávání dětí podle vlastního přesvědčení, svobodu vyznání...*“ („*Italiani! Il 18 aprile voi potete salvare o distruggere la vostra libertà: non soltanto la libertà del Parlamento e delle istituzioni democratiche, bensì tutte le*

De Gasperiho z 15. února 1948 nazvaný Neslužme Americe, nečelme Rusku: braňme Itálii (*Non serviamo l'America, non osteggiamo la Russia: difendiamo l'Italia*), v němž shrnul mezinárodní situaci a vyzdvihl nutnost společného budování vlasti všemi vrstvami společnosti, a to ve svobodné a demokratické zemi. Především však odmítl nutnost nesmiřitelného boje mezi oběma bloky a sovětskou propagandu proti Marshallovu plánu⁶¹ [De Gasperi 1969: 179 – 202].

Na rozhodování voličů měla pochopitelně vliv i mezinárodní situace a podpora Itálie ze strany USA. Západní mocnosti (USA, Velká Británie, Francie) se vyjadřovaly pro přijetí dodatku k míru, který by svěřil Terst pod správu Itálie. Chvíli před volbami, 31. března 1948, byl také definitivně schválen Marshallův plán. Navíc v USA žila početná italská komunita, jejíž členové dokonce posílali dopisy svým příbuzným v Itálii, aby volili prozápadně orientovanou DC [Malgeri 1988: 32 – 33]. Obavy obyvatel Itálie vzbuzoval vnitropolitický vývoj ve státech střední a východní Evropy, kde se komunisté pod dohledem Sovětského svazu chopili moci. Veřejné mínění ovlivnily též únorové události v Československu a smrt Jana Masaryka v březnu 1948. Existovala obava, že by k podobnému vývoji směrem k totalitnímu režimu mohlo dojít i v Itálii, a to zejména kvůli existenci tzv. Plánu X, který hovořil o získání moci komunisty pomocí paravojenských jednotek.⁶² Většina novin tak v den voleb, 18. dubna 1948, přirovnávala tyto parlamentní volby k historickému okamžiku v dějinách Itálie a doslova k rozhodování o svobodě či totalitě.⁶³ [Malgeri 1988: 34 – 40]

elementari libertà dell'uomo: la libertà di pensare e di esprimere le proprie idee; la libertà di sciogliere il proprio campo di lavoro; la libertà di educare i figli secondo le proprie convinzioni; la libertà di professare la fede dei padri.“) [Malgeri 1988: 442]

⁶¹ „Jak mohli italské představitelé přijmout ideu nesmiřitelného boje mezi dvěma bloky, jedním demokratickým a druhým imperialisticko-reakčním; zapomněli snad, že v Anglii a Francii jsou ve vládě socialisté a labouristé, že v Americe existují miliony a miliony dělníků organizovaných v odborech?“ („Come mai questi rappresentanti italiani hanno accettato la tesi di lotta inesorabile fra due blocchi, l'uno democratico e l'altro imperialista-reazionario dimenticando perfino che in Inghilterra e in Francia vi sono socialisti e laburisti al governo, e che in America esistono milioni e milioni di operai organizzati nei sindacati?“) [De Gasperi 1969: 180]

⁶² Vznikly z bývalých partyzánských jednotek, které po válce odmítly odevzdat zbraně. Nicméně již v září 1947 byla většina z nich italskými policejními silami odzbrojena a rozpuštěna. [Malgeri 1988: 38]

⁶³ Např. deník Corriere della sera, 18. dubna 1948: „Proto dnes, 18. dubna, jsou voliči povoláni, aby rozhodli přesně toto: zda bude Itálie nadále parlamentní demokracií, či zda jí již nebude a vrátí se – jako v žalostných dvacátých letech – k Poslanecké sněmovně a Senátu omezeným na pouhou fikci,

Volby do parlamentu dne 18. dubna 1948 proběhly za vysoké volební účasti, a to 92,2 % oprávněných voličů.⁶⁴ Křesťansko-demokratická strana triumfovala, když v Poslanecké sněmovně obsadila 305 křesel (48,51 % hlasů) a v Senátu 130 křesel (48,14 % hlasů). Fronta naproti tomu dokázala obsadit v Poslanecké sněmovně 183 křesel (30,98 % hlasů) a v Senátu 72 křesel (31,08 % hlasů).⁶⁵ Další strany získaly v porovnání s těmito dvěma nepatrný počet křesel.⁶⁶ DC tak obsadila v Poslanecké sněmovně o celkovém počtu 574 křesel 53,136 % mandátů. V Senátu byla situace jiná, protože volených mandátů bylo 237, nicméně podle zákona bylo jmenováno dalších 107 senátorů z osobností, které v předchozích letech zastávaly významné politické funkce.⁶⁷ Většina byla jmenována z řad levice, 31 komunistů a 11 socialistů oproti 18 křesťanským demokratům. DC tak celkově disponovala 148 křesly z 344, což činilo 43,02 %. [Malgeri 1988: 42]

Úspěch DC byl mimořádný, dokázala dokonce odebrat mnoho hlasů levici i v tradičních „rudých“ regionech, oproti volbám roku 1946 si např. v Emilii-Romagni polepšila o 9,7 %, v Toskánsku o 10,8 % a v Umbrii o 10,9 % [Galli 1968: 334]. V odebrání hlasů Frontě pomohl křesťanským demokratům zřejmě i fakt, že mnoho voličů nesouhlasilo se spojením socialistů s komunisty v FDP a raději hlasovalo pro Socialistickou jednotu, která se postavila proti této spolupráci [Malgeri 1988: 44].

k diktátu jediné strany, zatímco hlavní moc bude v rukou totalitní oligarchie, přesně jako je tomu v Rusku. Proto se nabízí zřejmé dilema: svoboda nebo tyranie, parlamentní režim nebo režim totalitní.“(„Perché in questo 18 aprile gli elettori sono chiamati a decidere precisamente questo: se d'ora innanzi l'Italia potrà ancora avere un regime parlamentare, oppure non la avrà più e tornerà – come nel deplorabile ventennio – a vedere Camera e Senato ridotti a una finzione, espressione del partito unico, mentre il potere effettivo verrebbe assunto da una oligarchia totalitaria di poche persone, esattamente come in Russia. Dunque il dilemma si presenta chiaro: libertà o tirannide, regime parlamentare o regime totalitario.”) [Malgeri 1988: 39]

⁶⁴ Do Poslanecké sněmovny volilo 26.855.741 z 29.117.270 oprávněných voličů, do Senátu 23.846.411 z 25.858.712. [<http://elezionistorico.interno.it/index.php?tpel=C&dtel=18/04/1948&tpa=I&tpe=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S>]

⁶⁵ [<http://elezionistorico.interno.it/index.php?tpel=C&dtel=18/04/1948&tpa=I&tpe=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S>]

⁶⁶ Třetí nejsilnější stranou v Poslanecké sněmovně byla Socialistická jednota (*Unità socialista*), jež zde získala 33 křesel (7,07 % hlasů), v Senátu to pak byl Národní blok (*Blocco nazionale*), který obsadil 10 křesel (6,2 % hlasů). Ostatní strany neobdržely více než 4 % hlasů. [<http://elezionistorico.interno.it/index.php?tpel=C&dtel=18/04/1948&tpa=I&tpe=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S>]

⁶⁷ Nominováni byli bývalí premiéři, členové rozpuštěného Senátu, poslanci zvolení nejméně třikrát do své funkce, poslanci, kteří opustili svou funkci roku 1926 pro svůj postoj proti fašismu a ti, kteří byli odsouzeni na více než pět let odnětí svobody Zvláštním fašistickým tribunálem. [Ghini 1975: 90 – 92]

Toto vítězství bylo interpretováno různě; jako vítězství svobody nad každou formou totality⁶⁸, jako vítězství křesťanské víry nad ateismem či kapitalismu nad plánovaným hospodářstvím. De Gasperi se obával, že by tohoto vítězství chtěla využít církve a více proniknout do politiky, což by mohlo do budoucna vést k izolaci DC vůči ostatním stranám. [Malgeri 1988: 45 – 46] DC se tak vydala cestou centrismu, přičemž sama sebe prezentovala jako účinnou „hráz proti komunismu“ [Cotta – Verzichelli 2008: 68]. Orientace země směrem k Západu tak byla italskými voliči definitivně potvrzena.

⁶⁸ Ve volbách neuspěla ani postfašistická strana zvaná Italské sociální hnutí (*Movimento sociale italiano* – MSI), která získala v Poslanecké sněmovně pouze 6 křesel (2,01% hlasů) a v Senátu jen jediné křeslo (0,89% hlasů). Viz Archiv voleb na stránkách Ministerstva vnitra Itálie [<http://elezionistorico.interno.it/index.php?tpel=C&dtel=18/04/1948&tpa=I&tpe=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S>].

4. Ústřední role DC v systému první italské republiky

Volební vítězství v roce 1948 učinilo z DC v první legislatuře⁶⁹ nejsilnější stranu, která měla v Poslanecké sněmovně dokonce absolutní většinu křesel.⁷⁰ I pozice levice byly ovšem relativně silné a obavy z PCI, druhé nejsilnější strany, tak byly na místě. Cílem DC bylo vybudovat takový stranický systém, který by jí zajistil vliv a zároveň izoloval PCI. De Gasperi si byl také vědom obav ostatních středových laických a spíše antiklerikalisticky orientovaných stran z rostoucího vlivu církve na politiku, což se projevovalo jejich zpočátku velmi rezervovaným přístupem k DC. Proto bylo nutné DC prezentovat jako středovou stranu ochotnou ke spolupráci, jejímž cílem není zastupovat pouze zájmy katolíků⁷¹. [Malgeri 1988a: 45]

Vznikl tak stranický model centrismu založeného na spolupráci DC s malými stranami orientovanými do středu. Svou vládu, v pořadí již pátou, sestavil De Gasperi s PSLI, PRI a PLI 23. května 1948.⁷² Právě na spolupráci těchto čtyř stran byl založen centrismus, který se však postupně od roku 1953 dostával do krize. Období 1948 – 1953 bývá často nazýváno „degasperianským centristem“. De Gasperi byl velkým zastáncem středového modelu, a to nejen z důvodů praktických, ale i z filosofických. Praktičnost centrismu spatřoval především v jeho pravděpodobné schopnosti konsolidovat demokratické instituce a domníval se také, že tento model bude schopen zajistit stabilitu výkonné moci. O De Gasperihovo filosofii centrismu pak píše Malgeri: „*Centrismus byl pro něho formou humanismu, syntézou etických hodnot, které se*

⁶⁹ Pod pojmem legislatura se rozumí volební období parlamentu.

⁷⁰ Tak silný mandát se jí však už nikdy poté nepodařilo získat.

⁷¹ To, že DC nejedná na příkaz Vatikánu, prokázal De Gasperi v roce 1952, kdy nechal padnout tzv. Sturzovu operaci (*operazione Sturzo*). Katolická církev i papež Pius XII. se před volbami do zastupitelstva města Řím obávali, že by ve „věčném“ městě mohli zvítězit komunisté se socialisty. Vatikán tak pověřil dona Sturza přípravou kandidátní listiny DC, na níž by se objevila i jména dřívějších příznivců monarchie a dále členů MSI, tedy ultrapravice. V této podobě ovšem DC listinu odmítla schválit a katolická církev nakonec ustoupila, také díky vyjednávání Giulia Andreottiho s papežem. [Malgeri 1988: 147 – 155]

⁷² Sociální demokraté získali ministerstvo obchodního loďstva a ministerstvo obchodu, republikáni obsadili ministerstvo zahraničí a obrany, liberálové ministerstvo spravedlnosti. Tato vláda trvala do 14. ledna 1950. [http://www.governo.it/Governo/Governi/de_gasperi5.html]

tradičně pojily ke křesťanskému zákonu hominis ad hominem proportio, tedy především úměrnost a mediace.“⁷³ [Malgeri 1988: 46]

DC po smrti De Gasperiho obtížně hledala silnou vůdčí osobnost, která by byla schopna vyřešit rostoucí vnitrostranické konflikty. Ty stranu značně oslabovaly a měly také negativní dopad na stabilitu stranického systému. [Pasquino 1995: 189] Především však křesťanským demokratům klesala voličská podpora, ostatně stejně jako liberálům a republikánům [Pasquino 1995: 198]. DC tak byla nucena přemýšlet o nových koalicích, chtěla-li si zachovat své postavení v rámci stranického systému a vyloučit vliv komunistů, jejichž preference mezitím postupně rostly. Nutným koaličním partnerem DC se tak v 60. a 70. letech stala PSI, která se po roce 1956 postupně vzdalovala od PCI.⁷⁴ Od roku 1963 až do doby tzv. historického kompromisu převládal model středo-levých vlád (*centrosinistra*). [Cotta – Verzichelli 2008: 131] Část frakcí uvnitř DC včetně Luigiho Sturza se sice vyslovovala spíše pro spolupráci s pravicovými stranami, a to i s monarchisty a do jisté míry i s MSI, avšak takové řešení nebylo politicky průchodné kvůli silným pozicím levice a diskontinuitě obou stran s novým politickým zřízením [Pasquino 1995: 198].

Z podílu na výkonné moci byly vyloučeny z důvodu diskontinuity s předchozím režimem monarchistické⁷⁵ a extrémně pravicové strany, zejména MSI⁷⁶. Z ideologických a mezinárodních důvodů pak byla vyloučena extrémní levice v podobě PCI, a po dobu centrismu také PSI. Zrodila se tak ústavní zvyklost *conventio ad excludendum*,⁷⁷ tedy dohoda o vyloučení komunistů z účasti na výkonné

⁷³ „*Il centrismo era per lui una forma di umanesimo, la sintesi dei valori etici tradizionalmente collegate sul diritto cristiano hominis ad hominem proportio, cioè soprattutto proporzionalità e mediazione.*“ [Malgeri 1988: 46]

⁷⁴ Podrobný vývoj je popsán v 5. kapitole.

⁷⁵ V roce 1946 vznikla Národní monarchistická strana (*Partito nazionale monarchico – PNM*). Největšího volebního úspěchu dosáhla v roce 1953 během parlamentních voleb. Ve sněmovně obsadila 40 křesel a v senátu 16. Byla tak čtvrtou nejsilnější stranou. [<http://elezionistorico.interno.it/index.php?tpel=C&dtel=07/06/1953&tpa=I&tpe=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S>]

⁷⁶ MSI dosáhla největšího volebního úspěchu v roce 1972, kdy v poslanecké sněmovně obsadila 56 křesel a v senátu 26. [<http://elezionistorico.interno.it/index.php?tpel=C&dtel=07/05/1972&tpa=I&tpe=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S>]

⁷⁷ Autorem tohoto termínu byl Leopoldo Elia, právník a předseda ústavního soudu (1981 – 1985). Později se stal senátorem za DC (1987 – 1992) a v období druhé republiky byl zvolen senátorem v letech 1996 – 2001 za znovu založenou Italskou lidovou stranu (*Partito popolare italiano – PPI*). [Pasquino 1995: 182]

moci. Tento prvek determinoval charakter první italské republiky a nebyl plně uplatňován pouze v období tzv. historického kompromisu, byť k přímému vstupu PCI do vlády nakonec nedošlo. [Pasquino 1995: 181 – 182] Vedl však k tzv. pasti středu, tedy situaci, kdy byly vytvářeny koalice tvořené prakticky stále stejnými stranami. PCI byla považována za antisystémovou stranu. Byla to tak trvale predominantní DC⁷⁸, kdo měl hlavní slovo při vytváření vládních koalic. Vzhledem k její síle bylo navíc vytváření vlád bez DC nemyslitelné. [Pasquino 1995: 186] Na moc zákonodárnou však byl vliv komunistů připuštěn. Často se hovoří o jakési tiché dohodě o spolupráci, tzv. *conventio ad includendum* [Pasquino 1995: 70].

Conventio ad excludendum znemožňovala politickou alternaci, což vedlo ke snižování odpovědnosti politických stran a jejich zástupců a k upevnění jejich moci, ke klientelismu a korupci. Charakteristickým prvkem první italské republiky tak byla partitokracie (*partitocrazia*), dokonce až tzv. proudokracie (*correntocrazia*), kdy hlavní politická moc nevycházela z parlamentu či vlády, ale spočívala v rukou nejvyššího vedení politických stran a jejich vnitřních frakcí a ideových proudů. [Cotta – Verzichelli 2008: 68 – 69] Všechny politické krize, kterými italská první republika procházela, se tak odehrávaly prakticky mimo parlament a byly spíše předmětem jednání nejvyšších zástupců jednotlivých stran než parlamentní debaty [Pasquino 1995: 343]. O počínající partitokracii hovořil již v roce 1955 Luigi Sturzo, kdy dokonce samotnou DC označil za jednu ze stran, která se na ní a na celkovém degenerativním vývoji politického systému podílí nejvíce [Malgeri 1988b: 27].⁷⁹

Dalším charakteristickým rysem první republiky byla nestabilita vlád. U jejich sestavování hrála hlavní roli vždy DC. V období 1. – 7. legislature, tedy v letech 1948 – 1979, bylo vytvořeno celkem 32 vlád.⁸⁰ V průměru tedy vláda trvala pouhých 347 dní [Cotta – Verzichelli 2008: 131]. Jednotlivé osobnosti však ve vládách

⁷⁸ DC zvítězila ve všech parlamentních volbách, které se v době první republiky konaly [<http://elezionistorico.interno.it/index.php?tpel=C>].

⁷⁹ 19. srpna 1955 v jednom ze svých článků poznamenal: „Lze tvrdit, že strany činné v roce 1955 jsou demokratické? Mnohé jejich činy a vnitřní pochody, dobře známé veřejnosti, ukazují, že také strany, které tvrdí, že jsou demokratické, více či méně naprosto zanedbávají demokratické metody.“ („Si può affermare che i partiti operanti nel 1955 sono democratici? Molti loro atti e processi interni, ben saputi dal pubblico, dimostrano che anche i partiti, dichiarando di essere democratici, più o meno trascurano i metodi democratici.“). [Sturzo 1968: 198]

⁸⁰ <http://www.governo.it/Governo/Governi/governi.html>

opakovaně zastávaly stejné posty⁸¹ a vlády sestavovali opakovaně stejní představitelé, a to v tomto období vždy členové DC. Příčinou nestability vlád byly opět vnitrostranické a mezistranické spory a je zajímavé, že parlament sám nikdy nevyvolal hlasování o nedůvěře vládě. Často však vlády spojovaly hlasování v parlamentu o jimi předložených zákonech s vyslovením důvěry. K řešení politických krizí předčasným rozpuštěním parlamentu došlo v období od roku 1948 do tzv. historického kompromisu pouze dvakrát. [Cotta – Verzichelli 2008: 135]

Stranický systém první italské republiky charakterizuje Giorgio Galli jako jistou formu nedokonalého bipartismu (*bipartitismo imperfetto*). Poukazuje především na silnou pozici PCI, vůči níž se DC musela vymezovat, což ve svém důsledku mělo podstatný vliv na podobu stranického systému. Tyto dvě nejsilnější strany tak utvořily charakter celé první italské republiky. Kvůli nemožnosti politické alternace pak Galli nazývá tento *de facto* bipartismus jako nedokonalý [Galli 1966: 30 – 35].

Giovanni Sartori naproti tomu charakterizuje systém první italské republiky jako polarizovaný pluralismus (*pluripartitismo polarizzato*). Poukazuje na existenci dvou antisystémových stran na opačných pólech, tedy extrémně levicovou PCI a extrémně pravicovou MSI, mezi nimiž existovalo mnoho stran velmi širokého ideologického rozpětí mezi levicí a pravicí. Systém tak směřoval k vytvoření tří pólů, a sice pravého, středového a levého. Vládní koalice se vytvářely kolem středového pólu, naopak opozice vycházela z pravého a levého pólu, aniž by měla možnost se na vládní koalici jakkoli podílet. Celý stranický systém tak charakterizovala neodpovědnost, a to jak ze strany vládní koalice, která si byla vědoma své nenahraditelnosti, tak ze strany opozice, která naopak věděla, že nebude nikdy moci v praxi naplnit svůj program. Dalším typickým rysem tohoto systému byla podle Sartoriho značná ideologizace a s ní související odstředivý charakter stranického systému, který by mohl vést až k erozi středu. [Sartori 1976: 96 – 102]

Méně pesimisticky popsal stranický systém první republiky Paolo Farneti, který odmítl Sartoriho charakteristiku systému jako odstředivého a naopak jej označil

⁸¹ Např. Giulio Andreotti byl ministrem obrany v letech 1959 – 1966, tedy v sedmi vládách, Emilio Colombo ministrem financí v letech 1963 – 1968, tedy v osmi vládách a Aldo Moro ministrem zahraničních věcí v letech 1969 – 1972, tedy ve čtyřech vládách. [<http://www.governo.it/Governo/Governi/governi.html>]

jako dostředivý, protože strany časem ukázaly schopnost společně jednat. Poukázal především na postupnou deideologizaci PCI, která v 60. letech odmítla politiku Sovětského svazu, a na tzv. historický kompromis. [Farneti 1983: 120 – 125]

5. DC do tzv. historického kompromisu

5.1 Tzv. bílá subkultura a vnitřní struktura DC

V souvislosti s Křesťansko-demokratickou stranou se často hovoří o tzv. bílé subkultuře⁸², která je spojena s určitými italskými provinciemi a odkud vzcházela straně vždy velmi vysoká podpora. Za „bílé“ byly považovány především provincie v severní části země, avšak několik jich bylo i ve střední a jižní Itálii. Oproti nim existovaly provincie „rudé“, které podporovaly především komunisty a částečně i socialisty.⁸³ Ty převažovaly ve střední části Itálie. Přitom lze ještě rozlišovat tzv. stabilní a nestabilní bílé a rudé provincie.

Ve stabilních provinciích dominovali voliči, kteří cítili se „svou“ stranou jistou sounáležitost a ve volbách tak vykazovali značnou stálost. To bylo pro dané subkultury charakteristické a zásadní. [Cotta – Verzichelli 2008: 108]. Italské voliče totiž rozdělují politologové zabývající se italskou politickou kulturou do tří hlavních skupin. První tvoří voliči, kteří se cítí být spjati s určitou politickou stranou a hlasují pro ni prakticky za všech okolností (tzv. hlas sounáležitosti – *voto di appartenenza*). Dále existují voliči, kteří hlasují podle programu strany a svého názoru na politické úspěchy či neúspěchy dané strany. Jejich podporu si tedy politické strany musejí neustále získávat (tzv. hlas názoru – *voto di opinione*). Poslední skupinu tvoří voliči, kteří se při volbách orientují zejména podle toho, co jim příslušná strana či kandidát může přinést z ekonomického hlediska, a to doslova podle pravidla „něco za něco“ (tzv. hlas směny – *voto di scambio*). Tato poslední skupina dlouho převažovala především na jihu Itálie a nezřídka hraničila až s korupčním jednáním. [Pasquino 1995: 138 – 140]

DC tak ve stabilních rudých provinciích nikdy nezvítězila, naopak se však mohla vždy spolehnout na vítězství ve stabilních provinciích bílých. Mezi tyto lze

⁸² Subkultury byly teritoriálně i ideologicky vymezené oblasti vyplývající rovněž z odlišnosti italských regionů. Obyvatelé určitých území tak vyznávali podobné hodnoty, což se projevovalo v jejich politických projevech. [Cotta – Verzichelli 2008: 117]

⁸³ Označení vycházelo z barev dominujících symbolům užívaných stranami. Symbolem PCI byl žlutý srp a kladivo se žlutou pěticípou hvězdou v rudém poli, DC měla bílý štít s červeným křížem a nápisem Svoboda (*Libertas*). [Diamanti 2003: 26]

zařadit v období od konce 2. světové války do roku 1976 severoitalské provincie Udine (region Friuli-Venezia Giulia), Treviso, Vicenzu, Trento, Padovu a Veronu (region Benátsko), Brescia, Sondrio, Bergamo, Lecco a Como (region Lombardie), Cuneo (region Piemont), středoitalskou Luccu (region Toskánsko) a Maceratu (region Marche) a konečně jihoitalské Campobasso a Isemii (region Molise) [Cotta – Verzichelli 2008: 118]. V těchto provinciích DC získávala přes 44 % hlasů [Diamanti 2003: 42 – 45].⁸⁴

Za nestabilní bílé provincie lze považovat ty, v nichž DC dosahovala zisku 39 – 44 % hlasů [Diamanti 2003: 42 – 45]. Patřily mezi ně, opět v letech 1945 – 1976, Pordenone (region Friuli-Venezia Giulia), Belluno (region Benátsko), Cremona a Varese (region Lombardie), Imperia (region Ligurie), Ascoli Piceno (region Marche), l'Aquila a Chieti (region Abruzzo), Frosinone (region Lazio), Benevento a Avellino (region Kampánie), Lecce (region Apulie) a Olbia-Tempio, Sassari, Nuoro a Ogliastra (Sardinie) [Cotta – Verzichelli 2008: 118]⁸⁵.

V provinciích spadajících do tzv. bílé subkultury se historicky vytvořilo silné propojení katolické církve s obyvatelstvem. Doslova neexistovala oblast, v níž by zde církev neměla své zastoupení, od škol a kulturních organizací až po odbory. Skrze církve docházelo k socializaci obyvatel, vytváření kulturního rámce a také k formulaci politických požadavků. Dělnické hnutí zde proto nemělo příliš silný vliv, veškeré zájmy obyvatel artikulovala církev a další její organizace, jako například Italská katolická akce. Diamanti upozorňuje, že velká část voličů se necítila být názorově spjata s DC, ale především s církví. DC tak často volili pouze proto, že v ní viděli jedinou stranu, která mohla chránit církve a katolickou víru. [Diamanti 2003: 32 – 37] S rostoucí sekularizací a sociální i ekonomickou proměnou společnosti zejména od 80. let 20. století docházelo k postupnému úpadku bílé subkultury. Měnil se však také

⁸⁴ Pro úplnost lze uvést také stabilní rudé provincie. V letech 1945 – 1976 mezi ně patřila La Spezia (region Ligurie), veškeré provincie Emilie-Romagni a Toskánska, Pesaro e Urbino (region Marche) a Terni (region Umbrie) [Cotta – Verzichelli 2008: 118].

⁸⁵ Mezi nestabilní rudé provincie patřily Rovigo (region Benátsko), Pavia (region Lombardie), Alessandria (region Piemont), Perugia (region Umbrie), Ancona (region Marche), Teramo (region Abruzzo), Foggia (region Apulie), Matera (region Basilicata), Agrigento (Sicílie), Cagliari a Carbonia-Iglesias (Sardinie) [Cotta – Verzichelli 2008: 118].

celý politický model Itálie a došlo k výrazné proměně tradičních subkultur. [Diamanti 2003: 47 – 50]

Co se týče počtu členů, trvalo křesťanským demokratům poměrně dlouhou dobu, než se počtem svých straníků vyrovnali hlavnímu politickému rivalovi, tedy komunistům. V roce 1945 měla DC 537.582 členů, zatímco v PCI bylo zapsáno 1.770.896 straníků – tedy více než třikrát tolik. Náskok se snížil v klíčovém roce 1948, kdy v DC bylo zapsáno 1.095.359 členů, zatímco v PCI 2.115.232. Avšak o rok později DC zaznamenala výrazný odchod svých členů, jejichž počet klesl na pouhých 766.023. Poprvé se křesťanským demokratům podařilo překonat počet straníků PCI v roce 1963 (1.621.620 v DC oproti 1.615.571 v PCI) a početní převahu drželi v letech 1965 – 1975 a 1987 – 1991 poté, co komunistickou stranu začali její členové v 80. letech se slábnoucím vlivem komunismu v Evropě opouštět. V roce 1980 měla PCI 1.751.323 členů, s dalšími léty pak počet jejích členů postupně klesal až na 989.708 v roce 1991.⁸⁶

DC byla budována na teritoriálním principu a členové se do ní hlásili podle místa svého bydliště.⁸⁷ Nejnižším organizačním článkem byly sekce s omezeným počtem členů. Ve větších městech tak mohlo existovat i více sekcí, které spadaly pod dohled obecního výboru strany. Další stranické organizace pak byly vytvářeny na úrovni provincií, regionů a konečně nejvyšším článkem byla Národní rada. Prakticky jen tento nejvyšší stranický orgán určoval politické směřování strany. Místní organizace, ať už na úrovni obcí či regionů, se zabývaly spíše administrativními záležitostmi, hledáním finančních zdrojů a organizací voleb a na tvorbu celostátní politiky v podstatě neměly žádný vliv. [Menapace 1975: 41 – 42]

DC ovšem nebyla vnitřně příliš jednotná a ve straně často probíhaly konflikty mezi silnými frakcemi a názorovými proudy, které se uvnitř strany vytvářely kolem silných osobností. Jednalo se o tzv. „proudokracii“ (*correntocrazia*) a právě tento prvek byl jedním z hlavních faktorů nestability prvorepublikových vlád [Pasquino 1995: 75]. Zpočátku byl jasným vůdcem všemi uznávaný Alcide De Gasperi. Jeho příznivci, zvaní též „degasperiáni“, měli prakticky až do jeho smrti v roce 1954 ve

⁸⁶ <http://www.cattaneo.org/index.asp?l1=archivi&l2=adele>

⁸⁷ Do PCI se oproti tomu mohli hlásit straníci také podle místa svého pracoviště, kde byly často budovány členské základny, a to zejména ve velkých továrnách [Menapace 1975: 42].

straně většinu. Patřil mezi ně např. Attilio Piccioni, předseda strany v letech 1946 – 1949, Giuseppe Spataro, Mario Scelba a Giulio Andreotti. Mnoho degasperiánů také bylo dříve členy zrušené PPI.

Brzy se však kolem Giuseppa Dossettiho utvořila poměrně početná skupina levicověji orientovaných „dossettiánů“ (*dossettiani*), spojených také se soukromou Katolickou univerzitou svatého srdce (*Università cattolica del Sacro Cuore*) v Miláně.⁸⁸ Patřili mezi ně např. Amintore Fanfani, Giogio La Pira a Giuseppe Lazzati, sympatizoval s nimi též Aldo Moro. Usilovali o změnu politiky DC v oblasti sociální politiky a ekonomiky⁸⁹, která se jim v pojetí degasperiánů zdála být příliš liberální. Své myšlenky pak šířili i v časopise Sociální zprávy (*Cronache sociali*). [Malgeri 1988a: 92 – 93] Úspěchu dosáhla tato skupina již na III. národním kongresu DC v červnu 1949 v Benátkách, kdy získali 35% míst v Národní radě a Dossetti byl zvolen vice předsedou strany [Menapace 1975: 204]. Poté, co pohrozili Fanfani, ministr práce, a Le Pira, první náměstek téhož ministerstva, podáním demise, se De Gasperi vyjádřil pro užší spolupráci s dossettiány a mládežnickými organizacemi, kde měla tato skupina velmi silné zastoupení [Malgeri 1988a: 92].

Vedle degasperiánů a dossettiánů existovaly souběžně tři další ideové skupiny, které však příliš velký vliv neměly a nevynikaly ani stálostí či jednotností. Existovala tak skupina bývalých členů levicového křídla PPI shromážděná kolem Giovanniho Gronchiho⁹⁰ a časopisu Sociální politika (*Politica sociale*), dále tzv. vespisté (*vespisti*), také bývalí členové PPI, orientovaní však spíše do středu a nazývaní podle klubu Vespa v Římě, a konečně tzv. Sociální síly (*Forze sociali*), spojené s katolickými odbory a orientované spíše levicově.⁹¹

Skupina dossettiánů se rozpadla v září 1951 po schůzi v Rosseně, kdy se Giuseppe Dossetti rozhodl opustit aktivní politiku. Většina bývalých dossettiánů pak

⁸⁸ Kvůli tomuto ideologickému propojení s institucí, kterou založil roku 1921 otec Agostino Gemelli, se jim také přezdívalo „profesůrci“ [<http://www.storiadc.it/correnti.html>].

⁸⁹ Právě pod dohledem dossettiánů proběhla agrární reforma a vznikla řada programů pro rozvoj jihu. Roku 1950 byl např. založen Fond pro jih Itálie (*Cassa per il Mezzogiorno*), z něhož mělo být financováno budování infrastruktury na chudším jihu země [Malgeri 1988a: 106].

⁹⁰ V letech 1948 – 1953 byl předsedou Poslanecké sněmovny a stal se také třetím prezidentem Itálie (1955 – 1962). [<http://www.storiadc.it/uomini.html>]

⁹¹ <http://www.storiadc.it/correnti.html>

začala budovat Demokratickou iniciativu (*Iniziativa democratica*)⁹², názorový proud, který měl hlavní slovo ve straně po V. národním kongresu konaném v červnu 1954 v Neapoli. Jejím vůdcem byl Amintore Fanfani, který se stal předsedou DC po De Gasperim⁹³, a členové Demokratické iniciativy jsou považováni za druhou generaci křesťanských demokratů. Patřili mezi ně také Aldo Moro, Mariano Rumor, Benigno Zaccagnini, Emilio Colombo a další osobnosti, z nichž se pak rekrutovalo nejvyšší vedení strany. [Malgeri 1988a: 133 – 134] Demokratická iniciativa byla proti předchozí generaci degasperianů mnohem více orientovaná doleva a vyjadřovala se, byť zpočátku opatrně, pro spolupráci s PSI [Malgeri 1988a: 137]. Její představitelé stáli u postupného přerodu středového modelu ve středo-levý. V této době také došlo k posílení vnitřní organizace strany a k jejímu většímu oproštění se od ostatních katolických a církevních organizací [Pasquino 1995: 218].

Vedle tohoto hlavního proudu ovšem opět existovaly další názorové skupiny. Kolem Giovanniho Marcory v roce 1952 vznikla levicově orientovaná a poměrně stabilní Základna (*Base*), k níž se hlásili např. Enrico Mattei, Ciriaco De Mita a Nicola Pistelli. Vedle ní existoval pravicový blok nazývaný Jaro (*Primavera*) kolem Giuseppe Andreottiho, který vznikl v roce 1954.⁹⁴

Demokratická iniciativa byla vůdčí skupinou až do roku 1959, kdy v lednu Fanfani opustil post předsedy DC a ve funkci jej nahradil Aldo Moro. Proud se rozpadl na „fanfaniány“ (*fanfaniani*) a „doroteisty“⁹⁵ (*dorotei*) kteří se vyslovovali pro větší opatrnost ve spolupráci se socialisty a na VII. národním kongresu ve Florencii získali ve straně většinu nad příznivci Fanfaniho.⁹⁶ Stali se hlavním ideovým proudem DC v 60. letech a hlásili se k nim také Aldo Moro, Mariano Rumor, Antonio Segni a Paolo Emilio Taviani. Roku 1959 byla utvořena další skupina zvaná Lidový centrismus (*Centrismo popolare*) kolem Maria Scelby, který chtěl myšlenkově

⁹² Stejně se jmenoval časopis, který členové této skupiny vydávali [Malgeri 1988a: 136].

⁹³ De Gasperi byl předsedou strany do kongresu v Neapoli, tedy do června 1954, zemřel 19. srpna 1954 [Menapace 1975: 206].

⁹⁴ <http://www.storiadc.it/correnti.html>

⁹⁵ Skupina byla nazvána podle kláštera sv. Doroty v Římě, kde se sešla většina členů Demokratické iniciativy. Shodli se zde na přijetí demise Fanfaniho a na jeho odchodu z postu předsedy DC. [Malgeri 1988b: 187 – 188]

⁹⁶ Ve volené Národní radě, která měla celkem 90 členů, získali 52 míst. Fanfaniáni měli 36 zástupců, členové Základny a skupiny Jaro pak měli po jednom zástupci [Menapace 1975: 208].

navázat na první generaci křesťanských demokratů, tedy na degasperiány. [Menapace 1975: 208]

V 70. letech, po neúspěchu DC v referendu o zrušení zákona o rozvodu manželství⁹⁷ a posilování PCI v regionech a obcích, došlo opět ke změně kurzu ve straně. Vznikla skupina zvaná *Area Zac*, a to spojením levicově orientovaných proudů, které podporovaly nového předsedu DC Benigna Zaccagniniho.⁹⁸ Na XIII. národním kongresu, který se konal v červnu 1976, svou funkci obhájil a *Area Zac* se stala hlavní skupinou poté, co porazila ostatní proudy orientované více do středu (doroteisty, fanfaniány a skupinu Jaro kolem Andreottiho). Právě v této době došlo k uzavření tzv. historického kompromisu. Po únosu a vraždě Alda Mora, jednoho z hlavních strůjců dialogu DC a PCI, se však skupina *Area Zac* a také spolupráce obou stran dostala do krize. [Pasquino 1995: 225 – 226]

DC po smrti De Gasperiho a zejména v době od 60. let nebyla schopna vybudovat silné a trvalé ústřední vedení. Uvnitř strany existovala vždy řada více či méně vlivných frakcí a skupin, což pro stranu znamenalo vždy určité nebezpečí fragmentace a oslabení strany zevnitř. Tomuto štěpení strany nahrávalo i uplatňování preferenčních hlasů ve volbách do parlamentu, což prohlubovalo soupeření mezi jednotlivými proudy během předvolebních kampaní. Vůdci ideových frakcí také obvykle měli větší podíl na faktické moci ve straně než její předseda, jehož postavení často odpovídalo pouze vedoucímu typu *primus inter pares*, tedy prvního mezi rovnými. [Cotta – Verzichelli 2008: 71]

5.2 *Období centrismu*

Vítězstvím DC a vytvořením středové vlády se Itálie zařadila do západního bloku. Tato skutečnost byla stvrzena přistoupením k Atlantickému paktu a podílem na budování sjednocené Evropy.

⁹⁷ Referenda, jehož cílem bylo zrušení přijatého zákona č. 898/1970 o rozvodu manželství, se zúčastnilo 88,1% oprávněných voličů, z nichž 59,3% hlasovalo proti zrušení zákona. To považovala DC za svůj neúspěch. Proti tomuto zákonu byla pochopitelně především katolická církev. [<http://www.cattaneo.org/index.asp?11=archivi&12=adele&13=referendum>]

⁹⁸ Předsedou se stal poté, co Amintore Fanfani, zvolený na XII. národním kongresu v červnu 1973, v červenci roku 1975 odstoupil. [http://www.storiadc.it/partito/segr_politici.html]

Postoj křesťanských demokratů k myšlence spolupráce evropských států byl pozitivní již od založení strany⁹⁹, přesto De Gasperi odmítl v březnu 1948 vstup Itálie do Západní unie¹⁰⁰. Podle jeho názoru měl o takových záležitostech rozhodovat až parlament vzešlý z dubnových voleb, nicméně tento jeho postup byl Západem hodnocen negativně [Malgeri 1988a: 70]. Brzy po volbách, 24. dubna 1948, sepsal De Gasperi Memorandum evropským zemím (*Memorandum ai paesi europei*) a v mnoha svých projevech se vyslovoval pro úzkou spolupráci evropských států¹⁰¹. Ne nadarmo je tak vedle Roberta Schumana a Konrada Adenauera považován za myšlenkového otce budoucí evropské integrace.

Dne 5. května 1949¹⁰² Itálie podepsala Londýnskou smlouvu a stala se jedním z deseti zakládajících států Rady Evropy. Tento krok měl podle De Gasperiho pro Itálii velký symbolický význam; konečně opustila své stále nepřítelství vyjasněné poválečné postavení a zařadila se po bok vítězných států.¹⁰³ Itálie později stála také u

⁹⁹ O nutné spolupráci s evropskými státy psal De Gasperi ve svých Idejích o obnově křesťanské demokracie (*Idee ricostruttive della Democrazia cristiana*) v roce 1943. Již před ním, roku 1942, mluvili příslušníci guelfského hnutí (*Movimento guelfo*) Malvestiti a Malvasi o představě „...společenství evropských národů vyznávajících respekt k občanským a politickým svobodám...“ („comunità delle nazioni europee professanti il rispetto per le libertà civili e politiche“), kde by dokonce existovala přímo volená Rada evropského společenství, která by zajišťovala i společnou obranu a dohlížela na odzbrojení. Slavný je i dokument Guida Gonelly Mezinárodní pořádek (*L'ordine internazionale*) z května 1943, v němž vyslovil myšlenku, že jedinou zárukou míru může být v budoucnu pouze sjednocená Evropa, a to dokonce v podobě federace. [Malgeri 1987: 171-172]

¹⁰⁰ Smlouva o Západní unii byla podepsána 17. března 1948 Francií, Velkou Británií a státy Beneluxu. Itálie k ní přistoupila v roce 1954 spolu se SRN a organizace byla přejmenována na Západoevropskou unii (*Western European Union* – WEU, *Unione europea occidentale* – UEO). [http://www.sagit.cz/pages/lexikonheslatxt.asp?cd=156&typ=r&levelid=EU_357.HTM]

¹⁰¹ K myšlence spojené Evropy uvedl na konferenci katolíků v Bruselu v květnu 1948: „*Toto je prvořadý úkol, povinnost všech. Duch evropské soudržnosti může nalézt v různorodých oblastech různé nástroje bezpečnosti a obrany, avšak nejdůležitější obrana míru spočívá ve společném úsilí, které, vynaložené také Německem, vyloučí nebezpečí odvetné války a represálií. V pospolitosti svobodné Evropy neuspěje ideologická propaganda nenávisti a v národech se znovu zrodí jistota míru a důvěra v demokracii, založená na úsilí morálky, svobody a práce.*“ („Questo é il compito primario, il compito di tutti. Lo spirito di solidarietà europea potrà trovare, in diversi settori, diversi strumenti di salvaguardia e di difesa, ma la prima difesa della pace sta nello sforzo unitario che, comprendendo anche la Germania, eliminerà il pericolo della guerra di rivincita e di rappresaglia. Contro la solidarietà della libera Europa verrà ad infrangersi la propaganda dell'odio ideologico e rinascerà nei popoli la certezza della pace e dell'avvenire democratico, fondato sulle forze dello spirito, della libertà e del lavoro.“) [De Gasperi, M.R. 1979: 69]

¹⁰² [http://www.radaevropy.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=18&Itemid=29]

¹⁰³ V únoru 1949, v době kdy byla Itálie přijata k podpisu Londýnské smlouvy, pronesl De Gasperi v poslanecké sněmovně: „*Konečně opouštíme nevyjasněné poválečné poměry a vstupujeme, jako všichni ostatní, do rodiny evropských států, v níž budeme moci prosadit naše smířlivé a univerzalistické postoje, které směřují k zabezpečení míru a bezpečnosti menších národů.*“ („Finalmente usciamo dalla situazione unilaterale del dopoguerra e rientriamo, come tutti gli altri, nella famiglia europea, nella

zrodu Evropského společenství uhlí a oceli (*European Coal and Steel Community* – ECSD, *Comunità europea del carbone e dell'acciaio* – CECA) v roce 1951 a Evropského hospodářského společenství (*European Economic Community* – EEC, *Comunità economica europea* – CEE) a Evropského společenství pro atomovou energii (*European Atomic Energy Community* – EAEC, *Comunità europea dell'energia atomica* – CEEA) v roce 1957, kdy smlouvy o jejich vzniku byly podepsány 25. března v Římě.¹⁰⁴ V procesu evropské integrace tak Itálie hrála jednu z hlavních rolí.

Dne 8. března 1949 byla Itálie přizvána k podpisu Severoatlantické smlouvy, což vyvolalo vášnivou diskuzi v parlamentu¹⁰⁵. De Gasperi se vyjádřil pro vstup do aliance a podpořila ho celá vláda, proti byli z ideologických důvodů komunisté a také Nenniho socialisté. Sami křesťanští demokraté ovšem v této otázce nebyli jednotní. Proti vstupu do NATO se vyjadřovalo křídlo dossettiánů, kteří se stavěli negativně vůči rozdělení Evropy do dvou bloků a nepřáli si, aby se v takovém procesu angažovala i Itálie. Dossetti také kritizoval De Gasperiho za nedostatečnou celostranickou diskuzi v oblasti zahraničních vztahů a Severoatlantickou alianci rozhodně nepovažoval za mírovou organizaci. Podle dossettiánů měla probíhat spolupráce v rámci Evropy, a to alespoň zpočátku bez účasti USA. Vedle USA a SSSR měla být vytvořena jakási „třetí síla“, tedy sjednocená Evropa. Prakticky stejný názor zastávala také skupina kolem Giovanniho Gronchiho, předsedy poslanecké sněmovny. De Gasperi si byl ovšem vědom, že vstup do Severoatlantické aliance byl pro Itálii *de facto* nevyhnutelný, chtěla-li se země vyhnout mezinárodní izolaci¹⁰⁶. Pro

quale potremo far valere le nostre tendenze conciliative e universalistiche, che mirano al consolidamento della pace e alla sicurezza delle nazioni minori.“) [De Gasperi, M.R. 1979: 72 – 73]

¹⁰⁴ <http://www.euroskop.cz/8885/15152/clanek/1950-1957---esuo-ehs-a-euratom/>

¹⁰⁵ O vstupu do NATO se diskutovalo ve dnech 11. – 18. března 1949. Jednalo se o jednu z nejostřejších parlamentních debat v historii Itálie [Malgeri 1988a: 74].

¹⁰⁶ V poslanecké sněmovně pak pronesl: „*Toto je, ctihodní kolegové, cesta k zachování míru a k záchraně demokracie v Itálii (...). Nesnášenlivé vystupování, které projevujete, mi neodnímá víru v lid a jeho budoucnost. Pro tento lid a pro tuto budoucnost, ne pro tuto vládu, stranu či frakci, vás žádám o vaše hlasy.*“ („*Questa, onorevoli colleghi, é la via per preservare la pace e per salvare la libera democrazia in Italia (...). Il contegno fazioso che accentuate non mi toglie la fede nel popolo e nel suo avvenire. Per questo popolo, per questo avvenire, non per un governo, non per un partito, non per un gruppo, vi chiedo il vostro voto.*“) [De Gasperi 1986: 51]

vstup do NATO nakonec hlasovalo¹⁰⁷ z přítomných poslanců 342 pro, 170 proti a 19 se zdrželo hlasování¹⁰⁸. Následně byla smlouva schválena i v senátu¹⁰⁹. 4. dubna 1949 tak Itálie podepsala Severoatlantickou smlouvu a stala se jedním z dvanácti zakládajících států NATO.¹¹⁰ [Malgeri 1988a: 72 – 79]

V oblasti vnitřní politiky se DC záhy po volbách musela vyrovnat s velmi napjatou situací. Na předsedu PCI Palmira Togliattiho byl 14. července 1948 učiněn pokus o atentát, při němž byl vážně zraněn. V zemi vypukly rozsáhlé pouliční protesty, během nichž zemřelo 16 lidí a stovky dalších byly zraněny. Generální italská konfederace práce (*Confederazione generale italiana del lavoro* – CGIL) vyhlásila generální stávkou¹¹¹, na níž se ovšem odmítla podílet katolicky orientovaná část CGIL, která se od ní následně odštěpila. Politicky orientované spory tak naplno propukly i v této oblasti a odborové hnutí definitivně ztratilo svou jednotu.¹¹² Došlo dokonce k útokům na sídla DC, kterou rozvášněný dav obviňoval z toho, že ve skutečnosti za útokem na Togliattiho stojí ona. De Gasperi pokus o atentát okamžitě odsoudil jako útok na demokracii, reakci odborů označil za politickou agitaci a občany vyzval ke klidu.¹¹³ Tyto události byly velkou zkouškou nové vlády, ve které nakonec obstála. [Malgeri 1988a: 58 – 60]

¹⁰⁷ Nelze zcela přesně zjistit, jak hlasovali jednotliví poslanci a senátoři, protože až do roku 1988 se v italském parlamentu hlasovalo obvykle tajně [Barbera – Fusaro 2008: 262].

¹⁰⁸ http://www.comitatoatlantico.it/articolo/39/1_adesione_dell_italia_all_alleanza_atlantica

¹⁰⁹ 188 senátorů pro, 112 proti, 8 se zdrželo hlasování.

http://www.comitatoatlantico.it/articolo/39/1_adesione_dell_italia_all_alleanza_atlantica

¹¹⁰ Další diskuze proběhla během ratifikace smlouvy. 20. července 1949 ratifikaci schválila poslanecká sněmovna (z přítomných 323 poslanců pro, 160 proti, 8 se zdrželo), 30. července senát (175 senátorů pro, 81 proti, jeden se zdržel hlasování).

http://www.comitatoatlantico.it/articolo/39/1_adesione_dell_italia_all_alleanza_atlantica

¹¹¹ Stávky byly plně nepokojů. Např. v továrně Fiatu byl zajat generální ředitel této firmy Vittorio Valetta [Malgeri 1988a: 58]. Později, v roce 1966, jej prezident Giuseppe Saragat jmenoval doživotním senátorem za zásluhy v sociální oblasti, zemřel však již v roce 1967 [Barbera – Fusaro 2008: 243].

¹¹² CGIL vznikla roku 1944. Katolicky orientované křídlo poté, co se od ní odtrhlo, vytvořilo pod vedením Giulia Pastora Svobodnou CGIL (*Libera confederazione generale italiana del lavoro* – LCGIL). V červnu 1949 se od CGIL odtrhli i sympatizanti sociálních demokratů a republikánů, kteří založili Italskou federaci pracovníků (*Federazione italiana dei lavoratori* – FIL). V roce 1950 pak vznikly dva dodnes existující odborové svazy: Italská unie práce (*Unione italiana del lavoro* – UIL) a Italská konfederace odborových svazů pracujících (*Confederazione italiana sindacati lavoratori* – CSIL). [<http://www.cgil.it/chisiamo/Storia.aspx>]

¹¹³ Nepokoje postupně utichly a největší střety trvaly pouze dva dny. Kuriózní je, že situaci pomohla zklidnit také zpráva o vítězství cyklisty Gina Bartaliho na Tour de France, a to především v „rudém“ Toskánsku, kde jeho popularita neznala mezí, neboť pocházel právě z toskánské Florencie. Lidé tak přešli od demonstrací k oslavám. [Malgeri 1988a: 58]

De Gasperiho vláda¹¹⁴ se ve vnitřní politice zaměřila především na zlepšení sociální situace v zemi. Pod vedením ministra zemědělství Antonia Segniho byla provedena agrární reforma, a to na základě dvou zákonů schválených během roku 1950.¹¹⁵ Týkala se především střední a jižní části Itálie, kde byla půda stále v rukou velkých pozemkových vlastníků a drobní zemědělci ji měli často pouze v pronájmu. Celkem bylo vyvlastněno 749.210 hektarů, které byly rozděleny mezi 121.621 rodin. Vláda chtěla touto reformou také vyřešit problém nezaměstnanosti na jihu země a nastolit větší spravedlnost ve vztahu obyvatel k půdě. Navíc DC měla velmi úzké vztahy s Národní konfederací přímých pěstitelů (*Confederazione nazionale dei coltivatori diretti – Coldiretti*), kterou založil v roce 1944 Paolo Bonomi, poslanec za DC v letech 1948 – 1958. V této organizaci bylo sdruženo přes milion zemědělských rodin¹¹⁶, které vesměs volily křesťanské demokraty. Strana tak považovala za vhodné chránit jejich zájmy. Názor historiků na způsob provedení agrární reformy však dodnes není jednotný. [Malgeri 1988a: 102 – 106]

Dalším projektem DC byl Fond pro jih (*Cassa per il Mezzogiorno*) založený v srpnu 1950. Byl doplňkem agrární reformy a sloužil především k rozvoji infrastruktury na jihu Itálie, která byla proti bohatému severu země velmi zaostalá. Do roku 1960 bylo z Fondu financováno téměř 170 tisíc projektů, které se týkaly především vodních přehrad, zavlažování, výstavby silnic a kanalizace. Fond byl velmi úspěšný a v rozvoji jihu sehrál významnou roli. [Malgeri 1988a: 106 – 108]

Vedle toho DC prosadila řadu dalších hospodářsko-sociálních projektů, od výstavby obecních bytů a programů pro zvyšování kvalifikace pracovní síly až po zalesňování. [Malgeri 1988a: 108] Byla také provedena daňová reforma, která usilovala o minimalizaci daňových úniků a o progresivní zdanění.¹¹⁷

¹¹⁴ V období první legislatury De Gasperi sestavil celkem 3 vlády: první v období 23. 5. 1948 – 14.1.1950 s PSLI, PRI a PLI, druhou v období 27.1.1950 – 19.7.1951 s PRI a PSLI a třetí v období 26.7.1951 – 7.7.1953 s PRI. <http://www.governo.it/Governo/Governi/governi.html>

¹¹⁵ Zákon č. 230/1950, tzv. *Legge Sila*, který se týkal Kalábrie a byl schválen v květnu 1950, a zákon č. 841/1950, tzv. *Legge stralcio* o způsobu vyvlastnění půdy.

¹¹⁶ V době založení bylo v Coldiretti 70.925 zemědělských rodin, v roce 1952 dokonce 1.003.250. To pro DC znamenalo více než 2 miliony potenciálních hlasů. Coldiretti je dodnes velmi významnou organizací, která sdružuje přes 70 % zemědělských subjektů. <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/italie/italie-zemedelstvi-strategie/1000683/54751/>

¹¹⁷ Jejím tvůrcem byl ministr financí Ezio Vanoni, člen DC. Jeho reforma, která přinesla do daňového systému mnohem větší jistotu, byla velmi úspěšná. Poprvé bylo mimo jiné zavedeno také povinné

Rok 1953 lze označit za zlomový a definitivně jím končí doba tzv. degasperiánského centrismu.¹¹⁸ V říjnu roku 1952 předložila DC v parlamentu projekt reformy volebního zákona, který měl zajistit větší stabilitu výkonné moci a upevnit model centrismu. Strana nebo koalice stran, která by ve volbách získala alespoň 50,01 % hlasů, měla podle nového zákona obdržet prémii v podobě 65 % křesel v poslanecké sněmovně [Cotta – Verzichelli 2008: 99]. Volební systém by jinak zůstal proporční. Bylo zjevné, že tato novela měla zajistit převahu DC a menších středových stran i v dalším volebním období a oslabit levicové strany. Proti reformě se ovšem zvedla vlna odporu a dokonce získal označení *Legge truffa*, tedy podvodný zákon. Mnohými byl rovněž přirovnáván k fašistickému *Legge Acerbo*, takové srovnání bylo ovšem velmi zavádějící až přehnané.¹¹⁹ De Gasperi se snažil volební reformu obhajovat¹²⁰, avšak s návrhem zákona nesouhlasili ani mnozí křesťanští demokraté. Nakonec se rozhodl s touto novelou spojit žádost o důvěru své vládě a po dlouhých parlamentních debatách byla novela volebního zákona v březnu 1953 schválena. [Malgeri 1988a: 175 – 182]

Volby do parlamentu se konaly 6. – 7. června 1953. DC založila svou kampaň na téměř shodných heslech kampaně předchozí. Téma antikomunismu a dokumentární výstava o poměrech panujících v komunistických zemích však již nevzbudily ve voličích takové emoce, jako tomu bylo v roce 1948. Navíc komunisté a socialisté¹²¹ proti DC ve své kampani použili její *Legge truffa*.¹²² Z voleb vyšla vítězně DC, která

každoroční daňové přiznání fyzických i právnických osob. Sám Vanoni je považován za jednoho z nejspornějších ministrů financí v dějinách Itálie. [Barucci, P. 2004: 8]

¹¹⁸ Viz výše, kapitola 4.

¹¹⁹ Od roku 2006 (volební reforma schválena v prosinci 2005) je v Itálii opět aplikován princip volební prémie pro parlament, a to v podobě bližší *Acerbovu* volebnímu zákonu, protože není vyžadována absolutní většina hlasů. Je stanoveno, že subjekt (strana nebo koalice), který získá nejvyšší počet voličských hlasů – stačí přitom relativní většina – obdrží 340 poslaneckých křesel z celkových 630. V rámci senátu je prémie 55 % udělována na úrovni každého z regionů. [Barbera – Fusaro 2008: 208 – 210] O *Legge Acerbo* viz výše.

¹²⁰ Mimo jiné pronesl: „*Podvod v novém volebním zákoně by mohl být spatřován pouze tehdy, pokud by nebyl dodržen princip většiny, která vládne, a princip menšiny, která na vládu dožírá.*“ („*La truffa della nuova legge elettorale ci sarebbe stata solo se non si fosse mantenuto il principio della maggioranza che governa e della minoranza che controlla.*“) [Malgeri 1988a: 177]

¹²¹ PCI a PSI již nebyly sdruženy v FDP jako v roce 1948, kandidovaly samy za sebe. Přesto spolu úzce spolupracovaly, a to až do roku 1956, kdy socialisté pod vedením Nenniho spolupráci s PCI omezili jako reakci na sovětskou invazi v Maďarsku. [Pasquino 1995: 330]

¹²² Např. byly rozšiřovány plakáty s rukou, která krade voliči hlas z kapsy, nebo s falešným hráčem karet, který má v rukávu schovanou kartu s nápisem „*Legge truffa*“. Komunisté a socialisté také voliče

získala 40,1 % hlasů ve volbách do poslanecké sněmovny (263 křesel z 590) a 40,69 % hlasů ve volbách do senátu (116 křesel z 237).¹²³ Přesto se jí nepodařilo s PRI, PLI a PSDI získat absolutní většinu hlasů v poslanecké sněmovně a využít tak výhody nového volebního zákona. Tyto strany obdržely celkem 49,24 % hlasů¹²⁴, prémie většiny křesel jim tak unikla velmi těsně.¹²⁵ Druhá PCI získala 22,6 % hlasů (143 křesel) a třetí PSI 12,7 % (75 křesel). K naplnění volební prémie tak nedošlo, v dalších volbách se od ní ustoupilo a strany se vrátily k předchozímu proporcímu systému bez volební prémie [Cotta-Verzichelli 2008: 100].

Sestavení nové vlády po volbách se ukázalo být velmi obtížné. Saragatovi sociální demokraté se snažili postupně sblížovat s Nenniho socialisty a ostatní strany kladly na DC vysoké požadavky¹²⁶ [Malgeri 1988a: 195]. De Gasperi se po složitém vyjednávání s bývalými koaličními partnery pokusil sestavit jednobarevnou vládu DC, avšak ta nezískala důvěru parlamentu. Nepodpořily ji ani PLI, PRI a PSDI a De Gasperi odmítl vyjednat s monarchisty. Model vlád složených ze čtyř stran, tzv. *quadripartito*, tak definitivně skončil, a centrismus se dostal do krize.¹²⁷ Nakonec byla sestavena úřednická vláda pod vedením dosavadního ministra rozpočtu Giuseppea Pelly¹²⁸. [Malgeri 1988a: 197 – 198]

DC se následně podařilo ve druhé legislatuře sestavit dvě vlády s PSDI a PLI.¹²⁹ Přesto bylo jasné, že éra úspěchu středového modelu je již překonána, a nastal

vyzývali, aby svůj nehlasovali ani pro PRI, PLI či PSDI (přejmenovaná PSLI, viz výše), protože by tím volili DC. [Malgeri 1988a: 186]

¹²³ <http://elezionistorico.interno.it/index.php?tpel=S&dtel=07/06/1953&tpa=I&tpe=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S>

¹²⁴ PSDI získala 4,51% hlasů, PLI 3,01%, PRI 1,62% [<http://elezionistorico.interno.it/index.php?tpel=C&dtel=07/06/1953&tpa=I&tpe=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S>].

¹²⁵ De Gasperi volební výsledky přijal velmi trpce, přesto se nepokusil požádat o přepočítání hlasů [Malgeri 1988: 189].

¹²⁶ Např. liberálové žádali naprostou sekularizaci školství [Malgeri 1988: 198].

¹²⁷ Zajímavý je postřeh Luigiho Sturza z 31. července 1953: „*Dnes, ve chvíli, kdy prezident republiky zahajuje nové kolo jednání, je třeba mít na paměti, že model vlády čtyř stran (pozn. quadripartito) je mrtev a nemůže být znovu oživen, protože mezi všemi stranami již neexistují společné postoje a myšlenky.*“ („*Oggi, al momento che il Presidente della Repubblica inizia una nuova consultazione, occorre tener presente che il quadripartito é morti e non può farsi resuscitare perché mancano tra i vari componenti i fattori coesivi.*“) [Sturzo 1966: 405]

¹²⁸ Trvala od 17. srpna 1953 do 12. ledna 1954. [<http://www.governo.it/Governo/Governi/pella1.html>]

¹²⁹ Předcházel neúspěšný pokus Fanfaniho o vytvoření jednobarevné vlády DC. Vládu s PSDI a PLI sestavil Mario Scelba (10. únor 1954 – 2. červenec 1955) a po něm Antonio Segni (6. červenec 1955 – 15. květen 1957). Ve zbylém období do voleb pak Adone Zoli sestavil jednobarevnou vládu DC

postupný obrat směrem k středo-levému modelu spočívajícího ve spolupráci se socialisty.

Ke změně přispěly zlomové mezinárodní události roku 1956, a to především XX. sjezd KSSS v Moskvě, kde došlo k odsouzení stalinismu, a následný vývoj v Maďarsku. Zatímco socialisté v čele s Pietrem Nennim sovětskou invazi rázně odsoudili, PCI ji ospravedlňovala jako nutný boj proti kontrarevoluci. To způsobilo mezi oběma stranami rozkol a jejich vzájemná spolupráce byla omezena.¹³⁰ [Malgeri 1988b: 71 – 79] PSI se postupně začala sblížovat s PSDI, nicméně hledání kompromisu a společného programu trvalo dlouho a PSI často měnila svou rétoriku [Malgeri 1988b: 146].¹³¹

Na změny v politice PSI musela reagovat DC. Na jednání Národní rady DC ve Vallombrose v červnu 1957 se její předseda Fanfani vyjádřil pozitivně ke kroku socialistů a nevyločil ani možnost budoucí spolupráce své strany s PSI, pokud bude pokračovat směrem k „*demokratickému vývoji a skutečné nezávislosti na komunismu*“ [Malgeri 1988b: 100]. Proti tomu se okamžitě ohradila katolická církev, která myšlenky socialismu považovala za neslučitelné s vírou [Malgeri 1988b: 108 – 111].

Parlamentní volby proběhly v květnu 1958 a DC potvrdila svou pozici predominantní strany ziskem 42,35 % hlasů ve volbách do poslanecké sněmovny (273 křesel z 596) a 41,23 % hlasů ve volbách do senátu (123 křesel z 246).¹³² Z debat o sestavení vlády křesťanští demokraté poprvé zcela vynechali liberály a jednali pouze se sociálními demokraty a republikány. Vládu nakonec sestavil Fanfani pouze s PSDI,

(19. květen 1957 – 1. červenec 1958). Tu podpořila rozhodujícím způsobem i MSI a kvůli tomu chtěl Zoli dokonce podat demisi, nakonec však ve funkci na výzvu prezidenta republiky Gronchiho setrval [Malgeri 1988b: 91 – 92]. [<http://www.governo.it/Governo/Governi/governi.html>]

¹³⁰ Ještě 5. října 1956 přitom uzavřely PCI a PSI dohodu o vzájemných konzultacích v otázkách hlavních politických zájmů obou stran, a to na všech organizačních úrovních. Po událostech v Maďarsku, 6. listopadu 1956, Nenni prohlásil tuto dohodu za nadále nepraktikovatelnou. [Malgeri 1988b: 77 – 78]

¹³¹ Např. po volbách v roce 1958 prohlásil Saragat na adresu PSI, že by se měla „*definitivně vyjádřit a rozhodnout, kterou cestu hodlá sledovat.*“ („...*pronunciarsi e sciogliere definitivamente la sua strada.*“) Kritizoval tak častou dvojakost chování PSI, kdy oscillovala mezi PCI a PSDI. [Malgeri 1988b: 146]

¹³² <http://elezionistorico.interno.it/index.php?tpel=C&dtel=25/05/1958&tpa=I&tpe=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S>

která účast ve vládě podmínila 26 programovými body.¹³³ To bylo předzvěstí budoucího středo-levého modelu [Pasquino 1995: 219]. Ani ve třetí legislatuře nenalezla výkonná moc stabilitu a během této doby bylo vytvořeno celkem 5 vlád.¹³⁴

5.3 Období středo-levých vlád

Významný krok ke středo-levému modelu učinila PSI na svém XXXIV. kongresu v březnu 1961. Nenni se přímo vyjádřil pro spolupráci s DC¹³⁵ a naopak vyloučil možnost společného postupu s PCI.¹³⁶ Narazil však na odmítavý postoj levicového křídla PSI, pro které byla jakákoli spolupráce s DC nemyslitelná. Nakonec Nenniho křídlo zvítězilo a obsadilo většinu křesel v Ústředním výboru PSI. [Malgeri 1988b: 255 – 257]

V lednu 1962 se konal VIII. národní kongres DC v Neapoli, který je považován za jeden z nejzlomovějších v dějinách strany. DC reagovala na slova Nenniho a většina účastníků kongresu se vyjádřila pozitivně k možnosti vzájemné spolupráce.¹³⁷ Úvodní projev na toto téma pronesl Aldo Moro. Připustil sice, že z hlediska historického vývoje obou stran a jejich idejí nejde o jednoduché rozhodnutí, na druhou stranu ovšem zdůraznil nutnost rozšiřování demokratické základny a poukázal také na společenské změny ovlivňující veřejné mínění. Ve svém

¹³³ Mezi nimi byl například požadavek znárodnění elektráren, přijetí antimonopolního zákona, progresivnější zdanění, další decentralizace státní správy apod. [Malgeri 1988b: 146 – 147]

¹³⁴ Fanfaniho vláda s PSDI trvala v období od 1. července 1958 do 15. února 1959. Další tři vlády, jednobarevné, vytvořili Segni (15. únor 1959 – 23. březen 1960), Tambroni (25. březen 1960 – 26. červenec 1960), Fanfani (26. červenec 1960 – 21. únor 1962) a poslední ve třetí legislatuře byla vláda Fanfaniho (21. únor 1962 – 21. červen 1963), a to v koalici s PRI a PSDI. [<http://www.governo.it/Governo/Governi/governi.html>]

¹³⁵ „Základním cílem naší strany je dialog s katolíky. Je nutné zbořit umělé překážky, které po celé století rozdělávaly socialistické pracující od mas katolíků, což sloužilo výlučně zájmům konzervativní a reakcionářské třídy.“ („L’obiettivo di fondo del partito resta il dialogo con i cattolici, per il quale occorre abbattere gli steccati artificiali che hanno diviso per un secolo lavoratori socialisti e masse cattoliche ad esclusivo beneficio della classe conservatrice e reazionaria.“) [Malgeri 1988b: 256]

¹³⁶ „Vzdálenost, která obě strany rozděljuje, spočívá v naší rozdílné myšlence způsobu chťení a dosažení socialismu, v harmonii s historicky vzniklým prostředím Itálie a Evropy. Odlišné mezinárodní zařazení vylučuje možnost všeobecné politické spolupráce či společného boje o moc.“ („La distanza che separa i nostri partiti consiste nel modo d’intendere e volere il socialismo, in armonia con l’ambiente storico italiano e europeo, assieme alla diversa collocazione internazionale dei due partiti, esclude la possibilità di una alleanza generale politica o di una comune lotta per il potere.“) [Malgeri 1988b: 256]

¹³⁷ Rada osobností však byla proti takové spolupráci, a to zejména Guido Gonella, Giulio Andreotti a Mario Scelba [Malgeri 1988b: 263].

otevření se vůči PSI však měla být DC podle jeho slov opatrná, aby nejednala v rozporu s vlastními hodnotami a myšlenkami.¹³⁸ [Malgeri 1988b: 259 – 265]

Spolupráci DC s PSI tentokrát neodsoudila ani katolická církev. S nástupem nového papeže Jana XXIII., který byl zvolen po smrti Pia XII.,¹³⁹ se církev stala otevřenější vůči politickému kompromisu a novým myšlenkám. To také ostatně brzy ukázala během 2. vatikánského koncilu, který svolal právě Jan XXIII. [Malgeri 1988b: 294 – 297] Aldo Moro byl navíc s papežem v úzkém kontaktu a ujistil jej, že otevření se vůči socialistům pomůže čelit hlavnímu protivníkovi, tedy PCI, a že do postavení církve nebude zasahováno¹⁴⁰ [Malgeri 1989: 10 – 11].

Parlamentní volby se konaly v dubnu 1963 a DC v nich oproti posledním volbám zaznamenala ztrátu 4 % hlasů, naopak PCI získala o 2,58 % hlasů více¹⁴¹. Posílila také PLI, a to o 3,43 % hlasů,¹⁴² a PSDI o 1,55 %¹⁴³. Je tedy pravděpodobné, že dřívější příznivci DC volili právě tyto dvě strany, a to na protest proti chystané spolupráci strany s PSI [Malgeri 1989: 20]. Ta si ostatně mírně pohoršila o 0,39 %.¹⁴⁴

DC ve volbách do poslanecké sněmovny získala 38,28 % hlasů a obsadila pouze 260 křesel z 630, ve volbách do senátu získala 34,87 %, což jí zajistilo 126

¹³⁸ „Smysl pro odpovědnost se zrcadlí jednak v jasném a dalekosáhlém odhalení důvodů, které by snad mohly bránit rozšíření tak zvaného demokratického prostoru, jednak v opatrném a vyváženém zhodnocení rizik, které toto rozšíření přináší, v postupném procesu, který musí být zvolen pomocí těch nejopatrnějších prostředků, ve znalosti ceny, která může být za toto zaplacená, ale také ve zhodnocení nepřekonatelných překážek, které by mohly vést ke zřeknutí se věrnosti k hodnotám, osobním i společenským, kterých se však nesmíme zříci.“ („Questo senso di responsabilità si riflette da un lato nella visione nitida e lontana delle ragioni che sospingono nella direzione dell'allargamento, come si dice, dell'area democratica, dall'altra nella valutazione seria ed equilibrata dei rischi che l'operazione comporta, della gradualità che si deve adottare, dei modi, i più cauti, secondo i quali essa può essere proposta, dei prezzi che possono essere pagati, ma anche degli insuperabili ostacoli che possono condurre ad una rinunzia, per tener fede ai valori, personali e sociali, essi sí veramente irrinunciabili.“) [http://www.storiadc.it/doc/1962_08congr_moro.html]

¹³⁹ Pius XII. zemřel 9. října 1958, Jan XXIII. byl zvolen papežem 28. října 1958, funkci zastával až do své smrti 3. června 1963 [http://www.vatican.va/holy_father/john_xxiii/index_it.htm].

¹⁴⁰ „Pokud se podaří přivést PSI do demokratického tábora, bude tím učiněn nejdůležitější krok k záchraně Itálie před komunismem.“ („Se il tentativo riporterá il PSI nell'area democratica, sará stato compiuto il passo piú notevole per salvare l'Italia dal comunismo.“) [Zizola 1988: 272]

¹⁴¹ PCI v roce 1958 ve volbách do poslanecké sněmovny získala 22,68 % hlasů, v roce 1963 posílila na 25,26 % hlasů. [<http://elezionistorico.interno.it/index.php?tpel=C&dtel=28/04/1963&tpa=I&tpe=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S>]

¹⁴² PLI v roce 1958 získala 3,54 % hlasů, v roce 1963 6,97 % (poslanecká sněmovna). [<http://elezionistorico.interno.it/index.php?tpel=C&dtel=28/04/1963>]

¹⁴³ PSDI v roce 1958 získala ve volbách do poslanecké sněmovny 4,55 % hlasů, v roce 1963 6,10 %. [<http://elezionistorico.interno.it/index.php?tpel=C&dtel=28/04/1963>]

¹⁴⁴ PSI v roce 1958 získala 14,23 % hlasů, v roce 1963 13,84 % (poslanecká sněmovna). [<http://elezionistorico.interno.it/index.php?tpel=C&dtel=28/04/1963>]

křesel z 315.¹⁴⁵ Při jednání o sestavení vlády pod vedením Alda Mora se mluvilo také o koalici s PSI, avšak ve stejné chvíli získaly v této straně převahu levicové proudy, které se stavěly proti spolupráci s DC. Byla tak nakonec vytvořena jednobarevná vláda DC pod vedením Giovanniho Leoneho, která měla vládnout do doby, než se podaří vyřešit spory uvnitř PSI.¹⁴⁶ [Malgeri 1989: 20 – 21]

Poprvé sestavil Aldo Moro vládu se socialisty¹⁴⁷ 4. prosince 1963, a to spolu s PSDI a PRI.¹⁴⁸ Nenni se stal viceprezidentem rady ministrů. S konečnou platností tak skončila doba centrismu a nastalo období středo-levých vlád. Nová vláda se musela především potýkat s ekonomickou recesí, do níž se Itálie dostala po ekonomickém „boomu“ 50. let [Malgeri 1989: 223]. Cílem nové vlády bylo konečně vytvoření regionů tak, jak to předpokládala ústava. Z obavy, že by se některé regiony, zejména ve střední Itálii, staly „vazaly“ PCI, se totiž středové vlády naplnění tohoto ústavního požadavku vyhýbaly.¹⁴⁹ [Pasquino 1995: 205]

Druhá polovina 60. a počátek 70. let znamenaly pro středo-levou koalici velmi nesnadné období. Uvnitř DC vrcholily vzájemné spory jednotlivých frakcí [Malgeri 1989: 41 – 43] a ani situace v PSI nebyla jednoduchá. V roce 1966 sice konečně po dlouhých debatách trvajících již od poloviny 50. let došlo ke sloučení s PSDI, ihned však uvnitř nové Sjednocené socialistické strany (*Partito socialista unificato* – PSU) vypukly spory o důležité posty a další politické směřování strany. Po neúspěchu

¹⁴⁵ <http://elezionistorico.interno.it/index.php?tpel=C&dtel=28/04/1963&tpa=I&tpe=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S>

¹⁴⁶ Období 21. června 1963 – 4. prosince 1963. [<http://www.governo.it/Governo/Governi/leone.html>]

¹⁴⁷ Proti se opět stavělo levicové křídlo PSI, které odmítlo hlasovat pro důvěru nové vládě. Patřilo mezi ně 25 poslanců PSI z 87 a 12 senátorů z 36, kterým se také přezdívalo „tankisté“, protože schvalovali sovětskou intervenci v Maďarsku v roce 1956 a nasazení tanků proti protestujícím [Pasquino 1995: 206]. Nakonec se skupina těchto členů PSI odtrhla a v lednu 1964 založila novou stranu s původním názvem PSI, a sice Italskou socialistickou stranu proletářské jednoty (*Partito socialista italiano di unità proletaria* – PSIUP). Tato strana existovala do roku 1972, kdy se rozpustila a většina jejích členů vstoupila do PCI. [Pasquino 1995: 331 – 332]

¹⁴⁸ Tato vláda trvala až do 22. července 1964. Ve čtvrté legislatuře sestavil Moro další dvě vlády, vždy v koalici s PSI, PSDI a PRI. Druhá vládla v období 22. července 1964 – 23. února 1966, třetí v období 23. února 1966 – 24. června 1968. [<http://www.governo.it/Governo/Governi/governi.html>]

¹⁴⁹ Nové regionální uspořádání však bylo zavedeno až v roce 1970. Vedle již existujících 5 regionů se zvláštním statusem (*regioni a statuto speciale*, Trentino-Alto Adige, Friuli-Venezia Giulia, Valle d'Aosta, Sardinie, Sicílie) bylo nově vytvořeno 15 regionů s běžným statusem (*regioni a statuto ordinario*). [Cotta – Verzichelli 2008: 195 – 196]

v parlamentních volbách v roce 1968, kdy si sjednocená strana pohoršila o 5,46 % hlasů,¹⁵⁰ se v následujícím roce opět rozpadla.¹⁵¹ [Pasquino 1995: 210]

V páté legislatuře¹⁵² bylo vytvořeno celkem 6 vlád,¹⁵³ které průměrně trvaly pouhých 204 dní [Cotta – Verzichelli 2008: 131].¹⁵⁴ Strany a jednotlivé frakce ani nebyly schopny se shodnout na osobě nového prezidenta a Giovanni Leone byl zvolen 24. prosince 1971 až na 23. pokus [Cotta – Verzichelli 2008: 128].¹⁵⁵ Jednalo se tak o jedno z nejméně stabilních období výkonné moci v dějinách Italské republiky, což bylo ukazatelem krize a vnitřní slabosti modelu středo-levých vlád.

Krizi modelu napomohly také změny, k nimž došlo uvnitř PCI. Stranu vedl po smrti Togliattiho v srpnu 1964 Luigi Longo, který se snažil postoje PCI reformovat. Strana vyjadřovala podporu Číně v jejích sporech se Sovětským svazem a v roce 1968 odsoudila sovětskou invazi do Československa. PCI také zcela změnila svou rétoriku, když přestala požadovat vystoupení Itálie z NATO a přijala politiku evropské integrace. Prohlašovala, že cílem její politiky je demokratická společnost založená na pluralitě názorů.¹⁵⁶ Navíc Longo ve svém projevu na XII. kongresu PCI zasáhl jedno z nejslabších míst středových a středo-levých vlád, když kritizoval neexistující alternaci

¹⁵⁰ V roce 1963 získala ve volbách do poslanecké sněmovny PSI 13,84 % a PSDI 6,1 % hlasů. V roce 1968 získala sjednocená PSU pouze 14,48 % hlasů. [<http://elezionistorico.interno.it/index.php?tpel=C&dtel=19/05/1968>]

¹⁵¹ K rozdělení došlo v červenci 1969 a opět vznikly samostatné PSI a PSDI, která ještě rok používala název PSU [Pasquino 1995: 333].

¹⁵² Parlamentní volby se konaly v květnu 1968. DC získala 39,12 % hlasů (266 křesel v poslanecké sněmovně z 630) a 38,35 % hlasů (135 křesel v senátu z 315). Mírně si tak polepšila o 0,84 % v poslanecké sněmovně a o 3,48 % v senátu. Posílila také PCI se ziskem 26,9 % hlasů v poslanecké sněmovně (177 křesel) a 30 % hlasů v senátu, kde kandidovala spolu s PSIUP (101 křesel). [<http://elezionistorico.interno.it/index.php?tpel=C&dtel=19/05/1968>]

¹⁵³ První, jednobarevnou, vládu páté legislatury sestavil Leone (24. červen 1968 – 12. prosinec 1968), následovaly tři vlády Mariana Rumora, nejprve s PSI a PRI (12. prosinec 1968 – 8. srpen 1969), pak jednobarevná DC (8. srpen 1969 – 27. březen 1970) a následně koaliční s PRI, PSU a PSI (27. březen 1970 – 6. srpen 1970). Následovala vláda Emilia Colomba s PSI, PSDI a PRI (6. srpen 1970 – 17. únor 1972) a po ní jednobarevná vláda Giulia Andreottiho (17. únor 1972 – 26. červen 1972). [<http://www.governo.it/Governo/Governi/governi.html>]

¹⁵⁴ Co se týče trvání vlád, nepatrně hůře na tom bylo pouze období sedmé legislativy (1979 – 1983), kdy průměrná vláda trvala 203 dní [Cotta – Verzichelli 2008: 131].

¹⁵⁵ Také předchozí prezidentské volby v roce 1964 ukázaly neschopnost jednotného postupu stran a frakcí, když Giuseppa Saragata zvolily až na 21. pokus. Vyššího počtu volebních kol již během první ani druhé republiky nebylo dosaženo. [Cotta – Verzichelli 2008: 128]

¹⁵⁶ Na XII. kongresu PCI v únoru 1969 vyjádřil Longo svou vizi budoucí socialistické společnosti: „*Je to společnost pluralitní, plná demokratických zájmů, založená na konsensu celého lidu a na přímé a aktivní účasti mas na budování laického a neideologického státu.*“ („*È la società pluralista e ricca di articolazioni democratiche fondata sul consenso popolare e sulla diretta e attiva partecipazione delle masse, sul carattere laico, non ideologico, dello Stato.*“) [Pasquino 1995: 301]

politických stran. Longo prohlásil, že právě politická alternace s povinností odchodu neúspěšných stran do funkční opozice je jedním z nejdůležitějších demokratických principů, který by strany měly respektovat [Pasquino 1995: 301]. V roce 1972 se stal předsedou strany Enrico Berlinguer a popularita PCI rostla. DC tak velice brzy musela přehodnotit svou politiku vůči komunistům. [Pasquino 1995: 298 – 301]

Dalším problematickým faktorem ovlivňujícím italskou politiku byla stoupající radikalizace společnosti a ekonomické potíže v podobě rostoucí inflace.¹⁵⁷ Bouřlivý rok 1968 měl své ohlasy v Itálii v podobě studentských demonstrací a tzv. horkého podzimu v roce 1969 (*l'autunno caldo*), kdy docházelo k hromadným stávkám za lepší pracovní podmínky.¹⁵⁸ Koncem 60. let také začaly v Itálii tzv. olověné roky (*anni di piombo*), doba nechvalně proslulá častými teroristickými útoky, za něž byly odpovědné skupiny hlásící se jak k extrémní pravici¹⁵⁹, tak levici.¹⁶⁰ Udává se, že v letech 1969 – 1982 bylo v Itálii spácháno celkem 2.712 teroristických útoků, při nichž zemřelo 351 lidí a 768 jich bylo zraněno [Pasquino 1995: 535].

Otázkou, která po několik let vnášela do středo-levé koalice rozkol, bylo konání referenda¹⁶¹ o zrušení zákona č. 898/1970 o rozvodu manželství, známého také jako *Legge Fortuna – Baslini*.¹⁶² DC byla proti přijetí tohoto zákona, naopak socialisté jej podporovali. Katolické organizace okamžitě požadovaly konání referenda a socialisté, v obavě, že by skutečně ke zrušení zákona mohlo dojít kvůli možné katolické většině, se snažili jeho konání oddalovat a případně novelizovat

¹⁵⁷ V letech 1973 - 1974 dosáhla roční míra inflace až 25,2 % [<http://www.rivaluta.it/inflazione.asp>].

¹⁵⁸ 28. listopadu 1969 např. v Římě stávkovalo přes 100 tisíc zaměstnanců, kteří se vydali na pochod městem [Malgeri 1989: 297].

¹⁵⁹ Většina skupin sympatizovala s MSI, patřily mezi ně např. skupina Nový řád (*Ordine nuovo – ON*), založená již v roce 1956, a Národní předvoj (*Avanguardia nazionale – AN*), která vznikla oddělením několika členů od ON v roce 1960. Byly odpovědné např. za první útoky v Miláně v roce 1969 a v Bologni v roce 1980. [Pasquino 1995: 536 - 538].

¹⁶⁰ Nejpočetnějšími skupinami byly Rudé brigády (*Brigate rosse – BR*), založené v roce 1970, a Ozbrojené proletářské jednotky (*Nuclei armati proletari – NAP*), činné v letech 1974 – 1977. Nechvalně proslulým teroristickým činem Rudých brigád byl únos Alda Mora a jeho vražda po 55 dnech zajetí 9. května 1978. [Pasquino 1995: 536 - 539]

¹⁶¹ Institut referenda, na základě jehož výsledku může dojít ke zrušení zákona či některých jeho částí, a to tehdy, zúčastní-li se hlasování nejméně nadpoloviční většina všech oprávněných voličů, byl zaveden v roce 1970 a je obsažen v čl. 75 ústavy Italské republiky. Jeho vyhlášení může navrhnout 500.000 oprávněných voličů nebo 5 regionálních rad. V otázkách taxativně stanovených druhů zákonů, např. daňových, se ovšem nesmí konat. Napadený zákon musí být také nejméně dva roky v účinnosti a referenda se nesmějí konat v roce parlamentních voleb. Ústavní soud předem posuzuje, zda je otázka vznesená v referendu přípustná. [Barbera – Fusaro 2008: 220 – 221]

¹⁶² Fortuna byl poslancem za PSI, Baslini za PLI [Pasquino 1996 : 37].

zákon o rozvodu tak, aby spadal do skupiny zákonů referendem nenapadnutelných. Na to ovšem zejména středové a pravicovější proudy DC nechtěly přistoupit. [Pasquino 1995: 224]

Vzhledem k tomu, že zákon o referendu¹⁶³ umožňuje jeho konání až poté, co je napadený zákon nejméně dva roky v účinnosti, termín referenda byl stanoven na jaro 1972. Zákon však také zakazuje jeho pořádání v roce, kdy se konají parlamentní volby. Zejména socialisté tak apelovali na jejich předčasné vypsání, aby došlo k odkladu referenda, zatímco katolické organizace již shromáždily více než 1,2 milionu podpisů pro jeho uskutečnění. [Pasquino 1996: 37]

DC však socialistům vyhověla. Nově zvolený prezident republiky Giovanni Leone rozpustil parlament a předčasné volby se konaly v květnu 1972. DC získala 38,66 % hlasů ve volbách do poslanecké sněmovny (266 křesel z 630) a 38,07 % ve volbách do senátu (135 křesel z 315), PCI získala 27,15 % hlasů (179 křesel v poslanecké sněmovně), respektive 27,61 %¹⁶⁴ (91 křesel v senátu), PSI obdržela 9,61 % hlasů (61 křesel v poslanecké sněmovně) a 10,71 % (33 křesel v senátu). Strany tak nezískaly výrazně více či méně hlasů ve srovnání s předchozími volbami. Zajímavý byl ovšem úspěch MSI, která získala 8,67 % hlasů (56 křesel v poslanecké sněmovně), respektive 9,19 % (26 křesel v senátu). Oproti předchozím volbám tak posílila o 4,22 % a 4,63 %.¹⁶⁵

Vládu překvapivě sestavil Andreotti bez PSI, a to s PLI a PSDI,¹⁶⁶ což způsobilo uvnitř DC spory, neboť levicové frakce se na této vládě odmítly podílet [Malgeri 1989: 67]. Na XII. národním kongresu DC konaném v červnu 1973 v Římě byl zvolen předsedou strany Fanfani¹⁶⁷, který usiloval o návrat PSI do vládní koalice a

¹⁶³ Zákon č. 352/1970 přijatý 25. května 1970.

¹⁶⁴ Ve volbách do senátu kandidovala, stejně jako v předchozích volbách, v koalici s PSIUP. [<http://elezionistorico.interno.it/index.php?tpel=S&dtel=07/05/1972&tpa=I&tpe=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S>]

¹⁶⁵ [<http://elezionistorico.interno.it/index.php?tpel=C&dtel=07/05/1972>]

¹⁶⁶ Tato první vláda šesté legislatury trvala v období 26. červenec 1972 – 7. červenec 1973. Další dvě vlády sestavil Rumor, a to nejprve s PSI, PSDI a PRI (7. červenec 1973 – 14. březen 1974) a následně s PSI a PSDI, kterou však podpořila i PRI (14. březen 1974 – 23. listopad 1974). Poté sestavil dvě vlády Moro, nejprve s PRI (23. listopad 1974 – 12. únor 1976) a poté jednobarevnou DC (12. únor 1976 – 29. červenec 1976). [<http://www.governo.it/Governo/Governi/governi.html>]

¹⁶⁷ Jeho zvolení bylo výsledkem tzv. dohody z paláce Giustiniani (*accordo di palazzo Giustiniani*), na níž se podílely levicové proudy. Hlavním strůjcem dohody byl Aldo Moro. [Pasquino 1995: 224]

otevření dialogu s PCI. Andreottiho vláda následně v červenci padla a byl obnoven model středo-levých vlád. [Malgeri 1989: 71 – 73]

Na pořad jednání se záhy dostala otázka referenda, jehož konání bylo nakonec stanoveno na 12. březen 1974. Referenda se zúčastnilo 88,1 % oprávněných voličů, z nichž 59,3 % hlasovalo proti zrušení zákona.¹⁶⁸ Výsledky přinesly křesťanským demokratům velké zklamání a Moro ve svém následném projevu shrnul, že z této události, která ukázala, jak velkou proměnou prošla italská společnost, bude muset DC vyvodit důsledky a promyslet své další směřování¹⁶⁹ [Malgeri 1989: 78]. Již v této době tak lze pozorovat postupné rozvolňování tradiční bílé subkultury, které vyvrcholilo v 80. letech [Diamanti 2003: 49].

Neúspěch DC v referendu předvídal brzký konec modelu středo-levých vlád. Sama DC se opět zmítala ve vnitřních problémech a prezident Národní rady DC Benigno Zaccagnini ji dokonce označil za stranu, v níž se „*primárním politickým cílem stala pouze moc a snaha ji získat, udržet a využívat, zatímco by moc měla být pouhým prostředkem k uskutečňování politiky*“.¹⁷⁰

Událostí, která nastínila další směřování italského stranického systému, byly regionální volby konané v červnu 1975. DC ztratila oproti volbám konaným v roce 1970 většinu ve čtyřech regionech, kde ji porazila PCI.¹⁷¹ Ta posílila i v tradičně „bílých“ regionech.¹⁷² Fanfani, který nenabídl žádné řešení prohlubující se krize DC, musel odejít z postu předsedy strany poté, co mu Národní rada DC 22. července 1975

¹⁶⁸ V pouhých sedmi regionech převažovaly hlasy pro zrušení zákona, a to často jen s velmi těsnou většinou. Byly to Trentino-Alto Adige (50,6 %), Benátsko (51,1 %), Molise (60 %), Kampánie (52,2 %), Apulie (52,6 %), Basilicata (53,6 %) a Kalábrie (50,9 %). [<http://www.cattaneo.org/index.asp?l1=archivi&l2=adele&l3=referendum>]

¹⁶⁹ „*Tuto událost nelze nevízt v potaz, neboť se hluboce dotýká demokratického života naší země, kterému radí uskutečňovat ochranu principů a hodnot křesťanského života nikoliv prostřednictvím zákonů a institucí, ale prostřednictvím živé, otevřené a přístupné oblasti našeho sociálního života.*“ („*Di questa circostanza non si può non tenere conto, perché essa tocca ormai profondamente la vita democratica del nostro Paese, consigliandole talvolta di realizzare la difesa di principi e valori cristiani al di fuori delle istituzioni e delle leggi, e cioè nel vivo, aperto e disponibile tessuto della nostra vita sociale.*“) [Malgeri 1989: 78]

¹⁷⁰ „*...l'elemento primario, nell'azione del nostro partito, è diventato il potere, conquistare il potere, averlo, gestirlo...Mentre il potere deve essere solo un mezzo per far politica.*“ Zaccagnini to uvedl v rozhovoru pro týdeník *Panorama*, který vyšel 26. září 1974 [Malgeri 1989: 81].

¹⁷¹ Volby se konaly pouze v regionech s běžným statusem. DC ztratila regiony Piemont, Ligurii, Marche a Lazio. [<http://elezionistorico.interno.it/index.php?tpel=R&dtel=15/06/1975>]

¹⁷² Např. v Lombardii posílila PCI o 7,25 % (DC oslabilo o 3,42 %), v Benátsku o 6,02 % (DC ztratila 3,87 %) [<http://elezionistorico.interno.it/index.php?tpel=R>].

vyslovila nedůvěru¹⁷³. Na jeho místo byl zvolen Zaccagnini, který tuto funkci obhájil i na XIII. národním kongresu strany konaném v březnu 1976 v Římě. [Pasquino 1995: 224 – 225] Zaccagnini se vyjádřil, že jeho cílem ve funkci bude hledání „národní solidarity“ (*solidarietà nazionale*)¹⁷⁴ a naznačil tak kladnou odpověď na nabídku tzv. historického kompromisu (*compromesso storico*), kterou vznesl předseda PCI Enrico Berlinguer již v roce 1973 v reakci na Pinochetův převrat v Chile a kterou DC zatím nevyslyšela. [Malgeri 1989: 90 – 94]

¹⁷³ Stalo se tak vůbec poprvé v dějinách strany [Pasquino 1995: 225].

¹⁷⁴ „Národní solidarita je širším okruhem politického života, který překoná diskriminaci vytvořenou politickou topografií parlamentu a nahodilostí a který představuje nutnou vnitřní sílu, již musejí ti, jimž leží na srdci osud země, projevovat s co nejširším přizpůsobením se mínění národa.“ („*Solidarietà nazionale é un più ampio cerchio di vita che supera le discriminazioni create dall'organizzazione della topografia parlamentare e della contingenza politica, perché rappresenta una virtù necessaria per quanti hanno a cuore il destino del Paese e devono presidiarlo con l'adesione più ampia possibile al sentimento nazionale.*“) [Malgeri 1989: 93 – 94]

6. DC v období tzv. historického kompromisu

V září a v říjnu 1973 Berlinguer ve třech článcích časopisu *Rinascita* vydávaného PCI shrnul podobné znaky chilského a italského politického systému, a to zejména vztah komunistů k ostatním stranám. Podle Berlinguera byla italská společnost, stejně jako chilská, vnitřně rozdělená, a to činilo demokracii velmi křehkou [Pasquino 1995: 393]. Aby nedošlo k podobné situaci jako v Chile, kdy byl demokraticky zvolený prezident Salvador Allende, představitel komunistické strany, násilně svržen, navrhl Berlinguer „nový a široký historický kompromis“ („*nuovo e grande compromesso storico*“). Ten měl ukončit nepřátelství mezi stranami a naopak otevřít cestu k vzájemné a obecné spolupráci. Byl určen především DC. [Pasquino 1995: 302] Předseda DC Fanfani však Berlinguerovu nabídku odmítal jako pouhý úskok a záminku k prosazování komunistické ideologie.¹⁷⁵

V dubnu 1976 došlo k vládní krizi, a to poté, co poslanecká sněmovna schválila zákon, který definoval potrat jako trestný čin. Tento zákon podpořila pouze DC a MSI, což vyvolalo protesty všech ostatních stran. Řešením bylo nakonec rozpuštění parlamentu a vypsání dalších předčasných voleb, které se konaly v červnu 1976. [Malgeri 1989: 98]

Obrovský úspěch zaznamenala PCI, když ve volbách do poslanecké sněmovny získala 34,37 % hlasů (228 křesel z 630) a ve volbách do senátu 33,83 % hlasů (135 křesel z 315). DC příliš velký náskok před PCI nezískala, s 38,71 % hlasů obsadila 262 křesel v poslanecké sněmovně a s 38,88 % hlasů 135 křesel v senátu. Zaccagnini tento výsledek označil za nouzový stav¹⁷⁶, který je však třeba řešit solidaritou stran tak, aby byla vytvořena schopná a stabilní vláda v čase složité ekonomické situace a rostoucích případů terorismu. Podle Zaccagniniho bylo nutné, aby se „*rozvíjela*

¹⁷⁵ Dne 3. února 1975 např. k Národní radě DC na adresu PCI pronesl: „*Obrat a kompromis nabízený PCI...jsou počátkem „mírné“ proměny italského sociálního, ekonomického a demokratického politického systému v systém totalitní v politice a ve státní ekonomice, o němž PCI nikdy neprohlásila, že jej hodlá opustit, a ani to prohlásit nemůže, dokud zůstane důsledná ve svých teoretických inspiracích a mezinárodních kontaktech.*“ („*La svolta e compromesso proposti dal PCI...sono l'avvio "morbido" della trasformazione del sistema sociale, economico e politico democratico italiano nel sistema totalitario in politica e di capitalismo di Stato in economia che il PCI non ha mai dichiarato di voler abbandonare né potrà dichiararlo, finché resterà coerente alle sue ispirazioni teoriche ed alle connessioni internazionali.*“) [http://www.storiadc.it/doc/1975_cn_fanfani2.html]

¹⁷⁶ „*Una situazione di emergenza...*“ [Malgeri 1989: 102].

*perpektiva nových aliancí, které by daly život většině schopné ztělesňovat a sdílet širokou a zodpovědnou politickou základnu.*¹⁷⁷ [Malgeri 1989: 102] Jednobarevnou vládu DC s podporou PCI¹⁷⁸ sestavil Andreotti 29. července 1976. Tato vláda setrvala ve funkci do 11. března 1978.¹⁷⁹

DC se také v roce 1977 musela vypořádat s korupčním skandálem týkajícím se vojenských letadel, tzv. aférou Lockheed¹⁸⁰ (*affaire Lockheed*). Zapleteny do ní byly mnohé osobnosti strany, a to i bývalý předseda vlády Mario Rumor a bývalý ministr obrany Mario Tanassi. Prezident Giovanni Leone dokonce půl roku před koncem svého mandátu na svou funkci abdikoval.¹⁸¹ Rumor byl nakonec viny zproštěn, avšak Tanassi byl odsouzen ke dvěma rokům a čtyřem měsícům vězení.¹⁸² [Malgeri 1989: 105 – 106]

V červenci 1977 vyjednávaly strany o podmínkách podpory Andreottiho vlády. Jednání se účastnily DC, PCI, PSI, PSDI, PRI a PLI a po dlouhé debatě slíbily podporu kabinetu. V lednu 1978 vyjednávala PCI s DC o přímém vstupu do vlády, avšak na to DC nechtěla přistoupit. Na to odpověděla PCI, PSI a PRI ukončením podpory Andreottiho vládě, která podala demisi. 11. března 1978 sestavil Andreotti novou vládu¹⁸³, a to opět jednobarevnou. PCI nakonec na přímém vstupu do vlády netrvala. Zatímco však 16. března nová vláda předstupovala před poslaneckou sněmovnu, Aldo Moro byl unesen Rudými brigádami. [Malgeri 1989: 110 – 116] Jeho následná vražda a také mezinárodní nátlak, především ze strany USA, vyloučily další jednání o přímém vstupu PCI do vlády a pokračující spolupráci [Pasquino 1995: 302]. Doba tzv. historického kompromisu tak definitivně skončila.

¹⁷⁷ „...si sviluppi la prospettiva di nuove alleanze che diano vita ad una maggioranza in grado di esprimere una piattaforma politica largamente e responsabilmente condivisa.“ [Malgeri 1989: 102]

¹⁷⁸ PCI se při hlasování o důvěře vládě zdržela [Pasquino 1995: 302].

¹⁷⁹ <http://www.governo.it/Governo/Governi/andreotti3.html>

¹⁸⁰ Název firmy z USA, která dodávala vojenská letadla a uchylovala se ke korupci, a to nejen v Itálii, ale i v Japonsku, Nizozemí a Západním Německu [Malgeri 1989: 105].

¹⁸¹ <http://edition.cnn.com/2001/WORLD/europe/11/09/italy.leone/index.html?iref=allsearch>

¹⁸² <http://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/2007/05/06/la-scomparsa-di-mario-tanassi-simbolo-dello.html>

¹⁸³ Trvala do 20. března 1979 [<http://www.governo.it/Governo/Governi/andreotti4.html>].

7. Závěr

Po tzv. historickém kompromisu postupně ztrácela DC své dosud ústřední postavení. Již v červnu 1981 prolomil republikán Giovanni Spadolini dosavadní nepsané pravidlo, že vládu sestavoval vždy představitel DC. Byla to první vláda modelu pěti stran (*pentapartito*), kdy koalice tvořily DC, PSI, PSDI, PRI a PLI.¹⁸⁴ Křesťanští demokraté tak ztratili své výsadní postavení a museli vyjednávat s řadou koaličních partnerů. Toto oslabení DC bylo dáno rovněž ekonomickou a sociální proměnou italské společnosti, která se projevila postupným rozvolňováním tradičních subkultur, včetně té tzv. bílé. Klesající podpora voličů již nedovolovala DC získávat ve volbách pohodlné většiny, a ta proto musela vytvářet čím dál širší koalice. „Zlatá éra“ moci křesťanských demokratů, jakou disponovali v období středových a středolevých vlád, tak skončila a DC se musela vyrovnávat se stále častějšími politickými krizemi. Ostatně celý systém první republiky šel pomalu, ale jistě, ke svému konci.

V této práci jsem se pokusila nastínit, jak výrazný vliv měla DC na podobu politického systému první italské republiky, ať už v pozitivním či negativním slova smyslu. Její vytrvalý boj proti komunismu, snaha eliminovat vliv PCI na politiku země, snaha o zachování křesťanských hodnot a významná mezinárodní spolupráce na poli prohlubování evropské integrace nepochybně přispěla k vybudování demokracie v Itálii a její stabilizaci. Země se vyrovnala s fašistickou minulostí, s nejasným osudem poraženého státu i s obtížnou mezinárodně politickou situací v době studené války a dokázala se zařadit mezi nejvyspělejší ekonomiky světa.

Na druhou stranu DC již v období centrismu nastolila cestu vedoucí až k zániku první republiky. Nedošlo k vytvoření stabilního politického systému, který by nebyl náchylný k častému střídání vlád. Partitokracie až dokonce tzv. proudokracie oslabovala akceschopnost exekutiv a vyjednávání mezi politickými partnery. Nedostatek alternace politických stran, stále mocenské pozice těch samých osobností ze stejných či podobných koalic, to vše z obavy, že by mohli vládnout komunisté, vedlo ke korupci, věčným politickým krizím a nezájmu o voliče či o naplňování předvolebních programů. To vše pak vedlo ke stále se prohlubující krizi první italské

¹⁸⁴ <http://www.governo.it/Governo/Governi/spadolini.html>

republiky. S jejím koncem v 90. letech 20. století pak skončila i samotná existence DC.

8. Summary

The objective of this bachelor thesis was to show the significance of the Christian Democracy and its influence on the political and party system of the First Republic of Italy, whether it was positive or negative. We can summarize that its role was crucial, talking about the period researched in this thesis, that means from the foundation of the party until the so-called historic compromise. This was the „golden era“ of the Christian Democracy. Its relentless fight against communism, effort to prevent the Italian Communist Party from grasping the governmental power, endeavour to preserve the christian values and important international cooperation leading to Italy's significant position in the process of European integration undoubtedly supported construction of democracy in Italy and its stabilisation. The country managed to face up to its fascist past, unclear position of the state defeated in the Second World War and difficult situation in the international politics during the Cold War and was able to become one of the most powerful economies of the world.

We could have seen that the Christian Democracy was gradually losing its power and had to seek for new and new coalition partners. This was caused, among others, by significant social and economic changes of the Italian society, connected with loosening of the traditional subcultures, including the so-called white one which supported the Christian Democrats. The decreasing support of party's voters did not allow it to gain comfortable majorities and, therefore, the Christian Democrats had to form more and more broader coalitions.

As to the negative results of the party's strong position in the political and party system, we can summarize that already during the period of centrism the Christian Democracy introduced a course which finally led to destruction of the First Republic of Italy. There was not created a strong political and party system which would have been able to resist frequent change of governments. Particracy or even a rule of single factions of political parties was weakening the power of executive branch and results of negotiations between particular coalition partners. The lack of alternance of political parties, same or similar positions of power of the same people from similar political coalitions, that all resulting from a fear of communists' access

to governmental power, led to corruption, perpetual political crisis and lack of concern about voters or fulfilment of the election pledges. That all conduced to gradually deepening crisis of the First Republic of Italy. Its end in the 90s' of the 20th century meant also the end of the Christian Democracy.

9. Seznam literatury a zdrojů

Dokumenty

Fanfani, A. (1975). *Replica di Amintore Fanfani al Consiglio nazionale della DC*. Roma: 3. února 1975. Dostupné na WWW: http://www.storiadc.it/doc/1975_cn_fanfani2.html.

Moro, A. (1962). *VIII° congresso nazionale della DC: relazione introduttiva di Aldo Moro*. Napoli: 27. ledna 1962. Dostupné na WWW: http://www.storiadc.it/doc/1962_08congr_moro.html.

Pius XI. (1931). *Non abbiamo bisogno*. Encyklika, Roma: 29. června 1931. Dostupné na WWW: http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_29061931_non-abbiamo-bisogno_en.html.

Pius XII. (1948). *Discorso di Sua Santità Pio XII ai parroci e ai quaresimalisti di Roma*. Roma: 10. března 1948. Dostupné na WWW: http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/speeches/1948/documents/hf_p-xii_spe_19480310_intima-gioia_it.html.

Sturzo, L. (1919). *L'appello ai „liberi e forti”*. Partito popolare italiano, Roma: 18. ledna 1919. Dostupné na WWW: <http://www.democraticicristiani.it/documenti/sturzo2.html>.

Neperiodická literatura

BALDISSARA, L. (2000). *Atlante storico della Resistenza italiana*. 1. vyd. Milano: B. Mondadori. 159 s. ISBN 8842496618.

BARBERA, A. – FUSARO, C. (2008). *Corso di diritto pubblico*. 5. vyd. Bologna: Il Mulino. 435 s. ISBN 9788815125958.

CORBETTA, P. – PIRETTI, M. S. (2009). *Atlante storico-elettorale d'Italia: 1861 – 2008*. 1. vyd. Bologna: Zanichelli. 209 s. ISBN 9788808067517.

- COTTA, M. – VERZICHELLI, L. (2008). *Il sistema politico italiano*. 1. vyd. Bologna: Mulino. 301 s. ISBN 9788815122216.
- DE GASPERI, A. (1969). *Discorsi politici*. 2. vyd. Roma: Edizioni Cinque Lune. 661 s.¹⁸⁵
- DE GASPERI, M.R. (1979). *De Gasperi e l'Europa. Scritti e discorsi*. 1. vyd. Brescia: Morcelliana. 212 s.
- DE GASPERI, A. (1986). *Le nostre radici*. 1. vyd. Roma: La Discussione. 151 s.¹⁸⁶
- DE ROSA, G. (1969). *Il partito popolare italiano*. 1. vyd. Bari: Laterza. 339 s.
- DIAMANTI, I. (2003). *Bianco, rosso, verde...e azzuro: mappe e colori dell'Italia politica*. 1. vyd. Bologna: Il Mulino. 181 s. ISBN 8815087567.
- FANELLO MARCUCCI, G. (1983). *Documenti programmatici dei democratici cristiani (1899 – 1943)*. 1.vyd. Roma: Cinque lune. 156 s.¹⁸⁷
- FANELLO MARCUCCI, G. (2004). *Il primo governo De Gasperi – (dicembre 1945 – giugno 1946) - Sei mesi decisivi per la democrazia in Italia*. 1. vyd. Soveria Manelli: Rubbettino. 207 s. ISBN 8849809700.
- FARNETI, P. (1983). *Il sistema dei partiti in Italia, 1946 – 1979*. 1. vyd. Bologna: Il Mulino. 250 s. ISBN 8815000267.
- GALLI, G. (1966). *Il bipartitismo imperfetto: comunisti e democristiani in Italia*. 1. vyd. Bologna: Il Mulino. 408 s.¹⁸⁸
- GALLI, G. (1968). *Il comportamento elettorale in Italia: una indagine ecologica sulle elezioni in Italia fra il 1946 e il 1963*. 1. vyd. Bologna: Il Mulino. 474 s.¹⁸⁹
- GALLI, G. (1993). *Mezzo Secolo di DC. 1943 – 1993 – Da De Gasperi a Mario Segni*. 1. vyd. Milano: Rizzoli. 418 s. ISBN 8817842427.
- GALLI, G. (2001). *I partiti politici italiani (1943/2000)*. 1. vyd. Milano: Biblioteca universale Rizzoli. 458 s. ISBN 881786675X.

¹⁸⁵ ISBN neuedeno

¹⁸⁶ ISBN neuedeno

¹⁸⁷ ISBN neuedeno

¹⁸⁸ ISBN neuedeno

¹⁸⁹ ISBN neuedeno

- GHINI, C. (1975). *Il voto degli italiani: 1946 – 1974*. 1. vyd. Roma: Editori riuniti. 555 s.¹⁹⁰
- GHIRELLI, A. (2004). *Democristiani, storia di una classe politica dagli anni trenta alla seconda repubblica*. 1. vyd. Milano: Mondadori Printing S.p.A. 280 s. ISBN 8804524510.
- GIOVAGNOLI, A. (1991). *La cultura democristiana*. 1. vyd. Roma: Laterza. 316 s. ISBN 8842038830.
- LI VIGNI, B. (2003). *Il caso Mattei*. 1. vyd. Roma: Editori Riuniti. 269 s. ISBN 8835953448.
- MALGERI, F. (1987). *Dalla resistenza alla repubblica, 1943 – 1948*. 1. vyd. Roma: Cinque lune. 566 s.¹⁹¹
- MALGERI, F. (1988a). *De Gasperi e l'età del centrismo, 1948 – 1954*. 1. vyd. Roma: Cinque lune. 601 s.¹⁹²
- MALGERI, F. (1988b). *Gli anni di transizione: da Fanfani a Moro, 1954 – 1962*. 1. vyd. Roma: Cinque lune. 578 s.¹⁹³
- MALGERI, F. (1989). *Dal centro sinistra agli anni di piombo: 1962 – 1978*. 1. vyd. Roma: Cinque lune. 618 s.¹⁹⁴
- MENAPACE, L. (1975). *Democrazia Cristiana: natura, struttura e organizzazione*. 2. vyd. Milano: Mazzotta. 216 s.¹⁹⁵
- ORFEI, R. (1976). *L'occupazione del potere: i democristiani '45 – '75*. 1. vyd. Milano: Longanesi. 302 s.¹⁹⁶
- PASQUINO, G. (1995). *La politica italiana: dizionario critico 1945 – 95*. 1. vyd. Roma: Laterza. 565 s. ISBN 8842046493.
- PASQUINO, G. (1996). *1945 – 1996: il profilo della politica in Italia*. 1. vyd. Roma: Laterza. 118 s. ISBN 884205139X.

¹⁹⁰ ISBN neuvedeno

¹⁹¹ ISBN neuvedeno

¹⁹² ISBN neuvedeno

¹⁹³ ISBN neuvedeno

¹⁹⁴ ISBN neuvedeno

¹⁹⁵ ISBN neuvedeno

¹⁹⁶ ISBN neuvedeno

- SARTORI, G. (1976). *Parties and party systems: a framework for analysis*. 1. vyd. Cambridge: Cambridge University Press. 383 s. ISBN 0521291062.
- STURZO, L. (1966). *Politica di questi anni: consensi e critiche: dal luglio 1951 al dicembre 1953*. 1. vyd. Bologna: Zanichelli. 462 s. ISBN 1234123411.
- STURZO, L. (1968). *Politica di questi anni: consensi e critiche: dal gennaio 1954 al dicembre 1956*. 1. vyd. Bologna: Zanichelli. 403 s. ISBN 1234123411.
- ZIZOLA, G. (1988). *Giovanni 23.: la fede e la politica*. 1. vyd. Roma: Laterza. 306 s. ISBN: 8842032891.

Periodická literatura

- BARUCCI, P. (2004). Di Ezio Vanoni e del suo piano. *Rivista della Scuola Superiore dell'economia e delle finanze; Roma, Centro Ricerca Documentazione Economica e Finanziaria (Roma)*. No. 1, ročník 1, leden 2004, s. 38-49.¹⁹⁷
- Dostupné na WWW:
<<http://rivista.ssef.it/site.php?page=20031218171636795&edition=2004-01-01>>.

Internetové zdroje

(datum poslední aktualizace 4. 5. 2011)

- Businessinfo.cz, oficiální portál pro podnikání a export. *Prezentace italského zemědělství a nové strategie Národní konfederace Coldiretti*. Dostupné na <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/italie/italie-zemedelstvi-strategie/1000683/54751/>>.
- CNN.com., november 9th 2001. *Italian ex-president Leone dies* <<http://edition.cnn.com/2001/WORLD/europe/11/09/italy.leone/index.html?iref=allsearch>>.

¹⁹⁷ ISSN neuvedeno.

- Euroskop.cz. *Evropské společenství uhlí a oceli (1950 – 1951)*. Dostupné na <http://www.euroskop.cz/8885/15152/clanek/1950-1957---esuo-ehs-a-euratom/>.
- La Repubblica.it, 6 maggio 2007. *La scomparsa di Mario Tanassi, simbolo dello scandalo Lockheed*. Dostupné na <http://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/2007/05/06/la-scomparsa-di-mario-tanassi-simbolo-dello.html>.
- Oficiální stránky Sváté stolice. Seznam papežů. Dostupné na http://www.vatican.va/holy_father/index_it.htm.
- Sagit – Nakladatelství ekonomické a právní literatury Ostrava. *Západoevropská unie*. Dostupné na http://www.sagit.cz/pages/lexikonheslatxt.asp?cd=156&typ=r&levelid=EU_357.HTM.
- Server Generální italské konfederace práce (*Confederazione generale italiana del lavoro – CGIL*). *Cenni storici*. Dostupné na <http://www.cgil.it/chisiamo/Storia.aspx>.
- Server Italského atlantického výboru (*Comitato atlantico italiano*). *L'adesione dell'Italia all'Alleanza Atlantica*. Dostupné na http://www.comitatoatlantico.it/articolo/39/1_adesione_dell_italia_all_alleanza_atlantica.
- Server Institutu Carla Cattanea (*Istituto Carlo Cattaneo*). *Iscritti ai principali partiti italiani dal 1945 al 2004*. Dostupné na <http://www.cattaneo.org/index.asp?l1=archivi&l2=adele>.
- Server Institutu Carla Cattanea (*Istituto Carlo Cattaneo*). *Referendum 1974 (scoglimento del matrimonio)*. Dostupné na <http://www.cattaneo.org/index.asp?l1=archivi&l2=adele&l3=referendum>.
- Server Institutu Renata Branziho (*Istituto Renato Branzi*). *Le correnti della Democrazia cristiana*. Dostupné na <http://www.storiadc.it/correnti.html>.
- Server Informační kanceláře Rady Evropy. *Z historie Rady Evropy*. Dostupné na http://www.radaevropy.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=18&Itemid=29.

Server Ministra vnitra Italské republiky (*Ministero dell'Interno*). Přehled oficiálních výsledků všech proběhnuvších voleb a referend. Dostupné na <<http://elezionistorico.interno.it>>.

Server Národního statistického institutu (*Istituto nazionale di statistica – ISTAT*). *Valori e frequenze dei valori dell'inflazione*. Dostupné na <<http://www.rivaluta.it/inflazione.asp>>.

Server vlády neboli Předsednictví Rady ministrů (*Governo Italiano, Presidenza del Consiglio dei Ministri*). Seznam vlád Italské republiky. Dostupné na <<http://www.governo.it/Governo/Governi/governi.html>>.

10. Seznam zkratek

ACI – Italská katolická akce (*Azione cattolica italiana*)

CECA – Evropské společenství uhlí a oceli (*Comunità europea del carbone e dell'acciaio*)

CEE – Evropské hospodářské společenství (*Comunità economica europea*)

CEEA – Evropské společenství pro atomovou energii (*Comunità europea dell'energia atomica*)

CGIL – Generální italská konfederace práce (*Confederazione generale italiana del lavoro*)

CLN – Výbor pro národní osvobození (*Comitato di liberazione nazionale*)

CLNAI – Výbor pro národní osvobození severní Itálie (*Comitato di liberazione nazionale Alta Italia*)

CLNC – Výbor pro národní osvobození střední Itálie (*Comitato di liberazione nazionale centrale*)

Coldiretti – Národní konfederace přímých pěstitelů (*Confederazione nazionale dei coltivatori diretti*)

DC – Křesťanská demokracie (*Democrazia Cristiana*)

FDP – Demokratická lidová fronta pro svobodu, mír a práci (*Fronte democratico popolare per la libertà, la pace, il lavoro*)

FUCI – Univerzitní katolická federace Itálie (*Federazione universitaria cattolica italiana*)

GAP – Skupiny patriotické akce (*Gruppi di azione patriottica*)

MSI – Italské sociální hnutí (*Movimento sociale italiano*)

PCI – Komunistická strana Itálie (*Partito comunista italiano*)

PdL – Demokratická strana práce (*Partito Democratico del Lavoro*)

PLI – Liberální strana Itálie (*Partito liberale italiano*)

PNF – Národní strana fašistická (*Partito nazionale fascista*)

PPI – Italská lidová strana (*Partito popolare italiano*)

PRI – Republikánská strana Itálie (*Partito repubblicano italiano*)

PSDI – Sociálně-demokratická strana Itálie (*Partito Socialista Democratico Italiano*)

PSI – Socialistická strana Itálie (*Partito socialista italiano*)

PSIUP – Italská socialistická strana proletářské jednoty (*Partito socialista italiano di unità proletaria*)

PSLI – Socialistická strana italských pracujících (*Partito socialista dei lavoratori italiani*)

PSU – Sjednocená socialistická strana (*Partito socialista unificato*)

RSI – Italská sociální republika (*Repubblica Sociale Italiana*)

SPES – Kancelář pro studium kampaně a tisku (*Ufficio studi propaganda e stampa*)

11. Příložené schválené teze

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta Sociálních Věd

Institut politologických studií

Teze bakalářské práce

na téma

Křesťansko-demokratická strana DC.

Vývoj a její postavení v systému první italské republiky do tzv. historického kompromisu.

Jméno : Petra

Příjmení : Květoňová

Ročník : 3.ročník

Akademický rok : 2009/2010

Konzultant : PhDr. Lada Šušlíková, PhD.

Datum odevzdání : 5.2.2010

Souhlasím s vedením práce

1. Úvod

a) Vymezení tématu a odůvodnění jeho výběru

Ve své bakalářské práci bych se chtěla věnovat italské straně Křesťanská demokracie (*Democrazia Cristiana* – DC), tedy jedné z nejdůležitějších protagonistek první italské republiky (1946 – 1994¹⁹⁸). DC zásadně ovlivňovala podobu prvorepublikového politického systému, až do počátku 90. let 20. století zastávala pozici dominantní strany¹⁹⁹ (ve volbách vždy získávala nejvyšší počet hlasů a následně i mandátů v obou parlamentních komorách), díky své síle i umístění ve středu (coby leader centristického tábora) představovala vůdčí představitelku vládně-koaličního chování.

Křesťanská demokracie ideově navazovala na Italskou lidovou stranu (*Partito popolare italiano* – PPI), násilně rozpuštěnou fašistickým režimem již v roce 1926. DC byla založena roku 1942 Alcidem De Gasperim a bezprostředně poté se stala jedním z hlavních pilířů odbojového hnutí, z čehož v poválečném období čerpala i značnou část své legitimacy. Již v dobách protifašistického odboje se začalo projevat budoucí silné ideologické soupeření mezi křesťanskými demokraty a komunisty, respektive Italskou komunistickou stranou (*Partito comunista italiano* – PCI), tedy budoucími dvěma nejsilnějšími aktéry první italské republiky.

Po skončení druhé světové války se DC zařadila mezi nejvlivnější aktéry nového republikánského režimu, který nahradil dosavadní monarchistické uspořádání.

¹⁹⁸ V červnu 1946 proběhlo referendum o budoucím uspořádání země, ve kterém bylo rozhodnuto o přechodu k republikánskému zřízení, a zároveň volby do ústavodárného shromáždění. Nová republikánská ústava vstoupila v platnost k 1. lednu 1978.

¹⁹⁹ Nelze ji ovšem označit jako stranu predominantní, protože nezískávala nadpoloviční většinu poslaneckých (parlamentních) křesel [viz NOVÁK, M. (1997). *Systémy politických stran*. 1. vyd. Praha: Slon, str. 66, poznámka 47]. Absolutní majority dosáhla pouze v prvních řádných poválečných volbách do republikánského parlamentu v roce 1948, kdy v rámci hlasování do poslanecké sněmovny obdržela 48,51 % hlasů a následně 305 poslaneckých křesel z celkových 574 (viz dále), v senátu pak 130 z 237 křesel (na základě 48,14 % hlasů). Oficiální výsledky parlamentních voleb 1948 dostupné na serveru Ministerstva vnitra Italské republiky (*Ministero dell'Interno*): <http://elezionistorico.interno.it/liste.php?tp=C&dt=18/04/1948&cta=I&tpEnte=A&tpSeg=C&numEnte=0&sut1=&sut2=&sut3=&descEnte=&descArea=ITALIA&codTipoSegLeader=> a <http://elezionistorico.interno.it/liste.php?tp=S&dt=18/04/1948&cta=I&tpEnte=A&tpSeg=C&kmente=0&sut1=&sut2=&sut3=&descEnte=&descArea=ITALIA&codTipoSegLeader=>

V červnu 1946 zvítězila v prvních poválečných volbách do ústavodárného shromáždění²⁰⁰, kde obsadila nejvyšší počet křesel a stála u vytvoření nové ústavy Italské republiky (*Costituzione della Repubblica Italiana*). Vládu v čele s De Gasperim vzešlou z těchto voleb tvořilo poprvé spojenectví DC s PCI. V roce 1947 vygradovalo pod vlivem začínající studené války dlouhotrvající vzájemné napětí, PCI vystoupila z vlády a již se do ní nikdy nevrátila²⁰¹. Soupeření vyvrcholilo v roce 1948 v prvních řádných volbách do republikánského parlamentu výraznou antikomunistickou kampaní ze strany DC, která vyšla z duelu vítězně: získala 48,5 % hlasů a po přepočtu i nadpoloviční počet mandátů. PCI skončila na druhém místě (30,98 % hlasů, 183 mandátů²⁰²) a od této chvíle začala její exkluze z podílu na vládní a výkonné moci. Tyto přelomové volby rozhodly o orientaci země (prozápadni) a započaly dlouhé období centrismu s převahou středového tábora a dominující Křesťanskou demokracií²⁰³.

DC si své dominantní postavení potvrdila ve všech následujících volbách a na další čtyři desetiletí se stala ústředním bodem stranického i politického²⁰⁴ systému republiky. Svou sílu čerpala mimo jiné i ze své sebezpřetace „hráze proti komunistickému nebezpečí“, tedy jediného subjektu schopného zabránit nástupu

²⁰⁰ Na základě 35,18 % hlasů obdržela 207 křesel z celkových 556. Oficiální výsledky voleb 2. června 1946 do ústavodárného shromáždění dostupné na serveru Ministerstva vnitra Italské republiky (*Ministero dell'Interno*) viz WWW:

<[http://elezionistorico.interno.it/liste.php?tp=A&dt=02/06/1946&cta=I&tpEnte=A&tpSeg=C&numEnte=0&sut1=&sut2=&sut3=&descEnte=&descArea=ITALIA&codTipoSegLeader=>](http://elezionistorico.interno.it/liste.php?tp=A&dt=02/06/1946&cta=I&tpEnte=A&tpSeg=C&numEnte=0&sut1=&sut2=&sut3=&descEnte=&descArea=ITALIA&codTipoSegLeader=).

²⁰¹ Do vládní koalice se podařilo komunistům vstoupit až po více než čtyřiceti letech, ačkoli v podobě nástupnické, silně zreformované strany Strana demokratické levice (*Partito Democratico della Sinistra* – PDS), která se v roce 1996 postavila do čela středo-levé vlády Romana Prodiho. Nereformovaní komunisté Komunistická obnova (*Rifondazione comunista* – RC), která se považuje za jedinou pravou nástupkyni PCI, se oficiálně vládní stranou stala až v roce 2006 v Prodiho druhém kabinetu. viz WWW: <<http://www.governo.it/Governo/Governi/governi.html>>.

²⁰² [http://elezionistorico.interno.it/liste.php?tp=C&dt=18/04/1948&cta=I&tpEnte=A&tpSeg=C&kmente=0&sut1=&sut2=&sut3=&descEnte=&descArea=ITALIA&codTipoSegLeader=>](http://elezionistorico.interno.it/liste.php?tp=C&dt=18/04/1948&cta=I&tpEnte=A&tpSeg=C&kmente=0&sut1=&sut2=&sut3=&descEnte=&descArea=ITALIA&codTipoSegLeader=)

²⁰³ Situace první republiky je označována i jako tzv. past středu. Charakteristické pro ni bylo zejména stabilní rozložení sil mezi relevantní aktéry (vždy první DC, trvale druhá PCI, ani jedna z nich neschopna dosáhnout parlamentní většiny samostatně), vyšší počet stran a pólů, nejsilnější centristický tábor svíraný asymetrickou bilaterální opozicí, extrémní póly (pravicový i levicový) bez koaličního potenciálu. To vše vedlo k nutnosti ustavovat permanentní vládní koalice středu bez možnosti politické alternace. Tato past středu sebou nesla i závažné, negativní důsledky, například snížení zodpovědnosti politiků, snížení výkonnosti a efektivity, zvýšení korupce atd.

²⁰⁴ Jelikož první italská republika je typickým případem tzv. *partitocrazie*, tedy systému s převažujícím vlivem politických stran, kde moc nebyla koncentrována v parlamentu či ve vládě, ale v centrálních hlavních politických stran, nejsilnější stranický subjekt tedy zásadně ovlivňoval i celý politický systém.

krajní levice k moci²⁰⁵. Trvale druhá nejsilnější PCI byla odsunuta do permanentní opozice. Všechny vlády byly bez výjimky tvořeny křesťanskými demokraty, ať už v podobě jednobarevného menšinového kabinetu či koalicí se zapojením dalších menších umírněných centristických stran (s mírným směřováním doleva nebo doprava), od 60. let pak s účastí Socialistické strany Itálie (*Partito Socialista Italiano* – PSI).

V 60. letech se v zemi projeví závažné společensko-politické změny. Klesající radikalismus PCI²⁰⁶ byl výzvou, na kterou musela Křesťanská demokracie reagovat, neboť změny, které k přeměně PCI vedly, byly podporovány mimo jiné i určitými posuny v občanské společnosti (změny uvnitř tzv. rudé subkultury, začátek studentského hnutí atd.) i mezinárodním vývojem. Situace dospěla až k tzv. historickému kompromisu (*compromesso storico*), tedy k přelomové spolupráci PCI v čele s Enricem Berlinguerem a DC, zejména jejího levicově orientovaného křídla pod vedením Alda Mora a Benigna Zaccagniniho. Ač ke vstupu komunistů do vlády nakonec nedošlo²⁰⁷, původní pivotální pozice DC z předchozího období byla značně oslabena a strana již nikdy nedokázala obnovit svou zásadní převahu. Následně byl změněn i vládní model, když do koalice přistoupila PSI. Díky poklesu podpory DC se socialisté stali nepostradatelným koaličním partnerem a tak byla ukončena dosavadní neotřesitelná pozice DC i na vládní úrovni.

Jelikož v intencích bakalářské práce není možné zodpovědně obsáhnout tuto problematiku za celé období první republiky, ve svém textu bych se chtěla zaměřit na období od konce druhé světové války do období tzv. historického kompromisu, respektive do úřadování třetí vlády Giulia Andreottiho (1976-1978), kdy došlo k uzavření spojenectví DC s PCI a otevřené spolupráci dosud antagonistických aktérů. Byla tak zcela popřena dosavadní rovnováha založená na permanentním centrismu,

²⁰⁵ COTTA, M. – VERZICHELLI, L. (2008). *Il sistema politico italiano*. 1.vyd. Bologna: Mulino, str. 287.

²⁰⁶ Snížení polarizace se však netýkalo členské základny a obecně příslušníků komunistického bloku (resp. tzv. rudé subkultury), což se ukázalo v 70. letech, v podobě silné levicové radikalizace a terorismu, který reprezentovaly například Rudé brigády (*Brigate Rosse*).

²⁰⁷ Mimo jiné i v důsledku zavraždění Alda Mora, který byl zastáncem úzké spolupráce s PCI na vládní úrovni. Moro byl unesen Rudými brigádami na jaře 1978, jen několik dní po ukončení Andreottiho jednobarevného kabinetu DC s regulérní (otevřenou) vnější parlamentní podporou PCI, tzv. vlády národní solidarity (*solidarietà nazionale*). Po necelých dvou měsících byl za podivných okolností zavražděn.

respektive vládní účasti DC s podporou dalších středových stran, oproti PCI trvale vyloučené z podílu na exekutivní moc.

DC byla neoddiskutovatelně nejdůležitějším aktérem počátku první italské republiky. Především pod jejím vedením se rodila nová italská demokratická republika po relativně dlouhém období fašismu. DC dokázala uhájit své pozice vůči PCI i krajní pravici, udržet demokratické zřízení a začlenit zemi do západního bloku, až do konce první republiky zůstala dominantní politickou silou. Právě pochopení této klíčové strany, její ideologie a vlivu, je klíčem k pochopení první italské republiky, proto bych se tomuto tématu chtěla blíže věnovat.

b) Metody práce, její cíle a formulace otázek

Bude se jednat o případovou studii s použitím empiricko-analytického přístupu. Cílem mé práce bude analýza postavení Křesťanské demokracie v rámci politického systému první italské republiky, jejího vlivu na budování italské poválečné demokracie a jejího soupeření s Komunistickou stranou Itálie, které definovala celé období centrismu a prakticky i celou první italskou republiku, vyjma období tzv. historického kompromisu. Chtěla bych se mimo jiné zaměřit i na klíčový rok 1948 a na tehdejší historický úspěch DC, na příčinu jejího úspěchu i na antikomunistickou volební kampaň, která reagovala mimo jiné na události v Československu.

Vzhledem k tomu, že budu zkoumat i postavení DC v systému, budu muset přiblížit i politický prvorepublikový systém, který vyloučením druhé nejsilnější strany z podílu na moci (tzv. *conventio ad excludendum*) získal řadu specifík (například nemožnost skutečné alternace sil i výměny politických osobností, moc stále stejných stran), které přispívaly nejen k „zamrzlosti“ systému, ale i vládní nestabilitě. Již v počátcích první republiky lze vysledovat příčiny, které nakonec vedly k jejímu pádu: zejména tzv. past středu, nemožnost alternace, absence funkční opozice, partitocrazia, resp. moc koncentrovaná v rukou stále stejných stran, a z nich vyplývající negativní důsledku (zvýšená náchylnost ke korupci, propojení s mafií atd.).

Budu si klást například následující otázky. Jaké bylo postavení DC v systému první italské republiky a z čeho pramenila její síla? Vyplývala její dominance skutečně primárně z její funkce tzv. hráze proti komunistickému nebezpečí a přítomnosti tzv. bílé subkultury? Jaký vliv měla na politiku strany její vnitřní struktura a členstvo? Jak se pod vlivem DC rodila italská demokracie po letech fašismu a jaký byl tento přechod? Jakého charakteru byla vzájemná rivalita Křesťanské demokracie a komunistické strany a jakým způsobem hájili křesťanští demokraté své pozice? Jaký byl vztah strany a jejího elektorátu, vztahy s katolickou církví? Jak a proč se změnilo postavení DC na počátku 60. let 20. století a následně po vyhlášení tzv. historického kompromisu?

2. Předpokládaná osnova práce

1. Úvod
2. Vznik strany Křesťanská demokracie DC (*Democrazia Cristiana*)
 - 2.1. Italská lidová strana PPI (*Partito popolare italiano*), předchůdkyně DC
 - 2.2. Vznik DC a její činnost v odboji
 - 2.3. Vnitřní struktura DC a tzv. bílá subkultura
3. Léta 1945-1948
 - 3.1. Tvorba ústavy Italské republiky a zrod italské demokracie
 - 3.2. Volební kampaň Křesťanské demokracie a její úspěch v roce 1948
4. Ústřední role Křesťanské demokracie v systému první italské republiky
5. DC do tzv. historického kompromisu
6. DC v období tzv. historického kompromisu
7. Závěr

3. Předběžný seznam literatury a zdrojů

Tento seznam je pouze předběžný a další zdroje budou doplněny v průběhu zpracovávání bakalářské práce.

a. Monografie

- ARFÉ, G. (1985). *De Gasperi e Togliatti: politiche a confronto*. 1. vyd. Rimini: Maggioli. 102 s.²
- BOIARDI, F. – BUCCOMINO, P. – MOLA, A. (1991). *De Gasperi e la scelta occidentale*. 1. vyd. Milano: Nuova CEI. 579 s.²⁰⁸
- BOIARDI, F. – BUCCOMINO, P. – MOLA, A. (1991). *Il centrismo. Apogeo e caduta di De Gasperi 1950-1953*. 1. vyd. Milano: Nuova CEI. 523 s.¹⁰
- BOIARDI, F. – BUCCOMINO, P. – MOLA, A. (1991). *Il centrismo dopo De Gasperi: da Pella a Zoli*. 1. vyd. Milano: Nuova CEI. 527 s.¹⁰
- COTTA, M. – VERZICHELLI, L. (2008). *Il sistema politico italiano*. 1. vyd. Bologna: Mulino. 301 s. ISBN 978-88-15-12221-6.
- DI LALLA, M. (1979). *Storia della Democrazia Cristiana 1*. 1. vyd. Torino: Marietti. 543 s. ISBN 8821181553.
- DI LALLA, M. (1981). *Storia della Democrazia Cristiana 2: 1953-1962*. 1. vyd. Torino: Marietti. 374 s. ISBN 8821181561.
- FOLLINI, M. (2000). *La DC*. 1. vyd. Bologna: Mulino. 161 s. ISBN 8815074104.
- GALLI, G. (1966). *Il bipartismo imperfetto: comunisti e democristiani in Italia*. 1. vyd. Bologna: Mulino. 408 s.²⁰⁹
- GALLI, G. (1993). *Mezzo Secolo di DC. 1943-1993 – Da De Gasperi a Mario Segni*. 1. vyd. Milano: Rizzoli. 418 s. ISBN 8817842427.
- GALLI, G. (2001). *I partiti politici italiani 1943-2000*. 1. vyd. Milano: Rizzoli. 458 s. ISBN 88-17-86675-X.

²⁰⁸ ISBN nevedeno.

²⁰⁹ ISBN nevedeno.

- CHIARANTE, G. (2007). *Con Togliatti e con Berlinguer: dal tramonto del centrismo al compromesso storico, 1958-1975*. 1. vyd. Roma: Carocci. 261 s. ISBN 9788843043750.
- GHIRELLI, A. (2004). *Democristiani, storia di una classe politica dagli anni trenta alla seconda repubblica*. 1. vyd. Milano: Mondadori Printing S.p.A. 280 s. ISBN 8804524510.
- GIOVANNINI, C. (1978). *La Democrazia Cristiana dalla fondazione al centro-sinistra (1943-1962)*. 1. vyd. Firenze: La nuova Italia. 187 s.¹²
- IGNAZI, P. (1997). *I partiti italiani*. 1. vyd. Bologna: Mulino. 143 s. ISBN 8815060006.
- MALGERI, F. (1987). *Dalla resistenza alla repubblica, 1943-1948*. 1. vyd. Roma: Cinque lune. 566 s.¹²
- MALGERI, F. (1988). *De Gasperi e l'eta del centrismo, 1948-1954*. 1. vyd. Roma: Cinque lune. 601 s.¹²
- MALGERI, F. (1988). *Gli anni di transizione: da Fanfani a Moro, 1954 – 1962*. 1. vyd. Roma: Cinque lune. 578 s.¹²
- MALGERI, F. (1988). *La stagione del centro-sinistra: 1955-1968*. 1. vyd. Roma: Cinque lune. 578 s.¹²
- MALGERI, F. (1989). *Dal centro sinistra agli anni di piombo: 1962-1978*. 1. vyd. Roma: Cinque lune. 618 s.¹²
- MENAPACE, L. (1974). *La Democrazia Cristiana: natura, struttura e organizzazione*. 1. vyd. Milano: Mazzotta. 216 s.¹²
- NOVÁK, M. (1997). *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*. 1. vyd. Praha: Slon. 275 s. ISBN 80-85850-22-2.
- ORFEI, R. (1976). *L'occupazione del potere: i democristiani '45-'75*. 1. vyd. Milano: Longanesi. 302 s.²¹⁰
- PASQUINO, G. (ed.) (1995). *La politica italiana. Dizionario critico 1945-1995*. 1. vyd. Roma-Bari: Laterza. 565 s. ISBN 8842046493.
- ŘÍCHOVÁ, B. (2002). *Úvod do současné politologie. Srovnávací analýza politických systémů*. 1. vyd. Praha: Portál. 207 s. ISBN 80-7178-628-4.

²¹⁰ ISBN neuvedeno.

SEGRE, U. (2007). *Dall'esperienza del centro sinistra al compromesso storico*. 1. vyd. Roma: Edizioni associate. 319 s. ISBN 8826703760.

b. Internetové zdroje (poslední aktualizace k 10. lednu 2010)

[Oficiální stránka strany Křesťanská demokracie \(*Democrazia Cristiana*\):](#)

<http://www.democraziacristianaonline.info/>

Server Ministra vnitra Italské republiky (*Ministero dell'Interno*) s přehledem oficiálních výsledků všech proběhnuvších voleb a referend:

<http://elezioni.interno.it/>

Server Ministra vnitra Italské republiky (*Ministero dell'Interno*) s přehledem oficiálních výsledků všech proběhnuvších voleb a referend:

<http://elezionistorico.interno.it>

Server vlády neboli Předsednictví Rady ministrů (*Governo Italiano, Presidenza del Consiglio dei Ministri*): <http://www.governo.it/>

Server Poslanecké sněmovny Italské republiky (*Camera dei deputati*):

<http://nuovo.camera.it/1>

Server Senátu Italské republiky (*Senato della Repubblica*): <http://www.senato.it/>